

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R. P. Adami Contzen E Societate Iesv, SS. Theol. Doct.
Commentaria In Qvatvor Sancta Iesv Christi Evangelia**

Contzen, Adam

Coloniæ Agrippinæ, M.DC.XXVI

Capvt IV.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-82999](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-82999)

Filius Dei, hic est Filius meus dilectus, & filius nihil est nisi factus patri, qui fieri posset, ut non videantur Patres recte pronunciasse, filium ex patris substantia esse, recte cogitantes idem esse, si dicatur ex Deo esse, & ex eius substantia esse: Cetera omnia condita tamen si ex Deo suum esse habeant, non tamen eodem modo, quo filius ex Deo, sunt: non enim factus, sed opera secundum naturam existimanda sunt.

Tria porro sunt quae filium proprie dictum ostendunt, primo dicitur & dicitur filius ille proprius, & naturalis. Deinde & dicitur natura sua infinitum amabilis. Denique & dicitur in quo mihi complacui. Cyprianus, bene sensi, Syrus & Syrus placui, iucundus fui. Est vero insignis locus S. Cythilli Catech. 11. cum enim dixisset Christum esse & dicitur & dicitur naturalem & verum filium subiungit. Καὶ ἡμεῖς μὴ φρονησάμεν ἐξ ὁμο-

πας καὶ πνεύματι. ἔχοντες ὅτι ἐκ γένου καὶ οὐκ ἐκ πατρὸς. Aliter notum est τὸν καὶ τὸν θεὸν βαπτισματικῶς φωνῶν, καὶ λέγον, στῆν, ἀλλ' ἔτις ἐστὶν ὁ υἱός μου, ἵνα δηλώσῃ, ὅτι καὶ πατὴρ τὸς βαπτισματικῶς ἐνεργείας υἱὸς τοῦ. ἐκ γένου ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, οὐκ ὡς υἱὸς ἐν ἀνθρώποις, ὡς υἱὸς τοῦ λόγου. ὁ μὲν γὰρ υἱὸς ἐν ἡμῖν ἐνυπνιᾶται, οὗτος ἐστὶν, ὁ ὃς λόγος, λαλήσεις, καὶ εἰς αἰῶνα διδάσκει, δόξα ὧς τῷ. Et nos quidem nascimur ex aqua & spiritu. Non ita autem Christus Iesus ex patre natus est, tempore baptismatis clamante & dicente: Hic est filius meus. Non dixit, Hic nunc factus est filius meus: sed hic est filius meus, ut ostendat quod ante baptismatis operationem filius erat. Genuit pater filium, non sicut in hominibus mens generat verbum. Mens enim subsistens in nobis est: verbum autem prolatum, in aera sparsum, disperditur.

Eodem modo Adrianus Papa, Concilium Francofurt. Legatur Soarez T. 2. in 3. p. disputatione 49.

CAPVT IV.

Mat. 1. b. 12.
Luc. 4. a. 1.

Vne Iesus ductus est in desertum à Spiritu, ut tentaretur à Diabolo. 2. Et cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esurit. 3. Et accedens tentator dixit ei: Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. 4. Qui respondens dixit: Scriptum est: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. 5. Tunc assumpsit eum Diabolus in sanctam civitatem, & statuit eum super pinnaculum templi. 6. & dixit ei. Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim: Quia angelus suus mandavit de te, & in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. 7. At illi Iesus: Rursus scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. 8. Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde: & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, 9. & dixit ei: Hec omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. 10. Tunc dicit ei Iesus: Vade Satana: Scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies. 11. Tunc reliquit eum diabolus: & ecce Angeli accesserunt, & ministrabant ei. 12. Cum autem audisset Iesus, quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilaam. 13. & relicta civitate Nazareth, venit, & habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon, & Nephthalim: 14. ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam: 15. Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Iordanem, Galilea gentium. 16. populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam: & sedentibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis. 17. Exinde cepit Iesus predicare, & dicere: Poenitentiam agite: appropinquavit enim regnum caelorum. 18. Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilaeae, vidit duos fratres, Simonem, qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes rete in mare (erant enim piscatores.) 19. & ait illis, Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. 20. At illi continuo relictis retibus secuti sunt eum. 21. Et procedens inde, vidit alios duos fratres, Iacobum Zebedaei, & Ioannem fratrem eius in navi cum Zebedaeo patre eorum, reficientes retia sua: & vocavit eos. 22. Illi autem statim relictis retibus & patre, secuti sunt eum. 23. Et circuebat Iesus totam Galileam, docens in synagogis eorum, & praeicans Evangelium regni: & sanans omnem languorem, & omnem infirmitatem in populo. 24. Et abiit opinio eius in totam Syriam, & obtulerunt ei omnes male habentes, variis languoribus, & tormentis comprehensos, & qui demonia habebant, & lunaticos, & paralyticos, & curavit eos: 25. & secuti sunt eum turbae de Galilea, & Decapoli, & de Ierosolymis, & de trans Iordanem.

Deut. 8. a. 3.

Ps. 90. c. 11.
Deut. 6.

Deut. 6. b. 3.
Marc. 1. c. 14.

Luc. 4. c. 14.
Ioa. 4. c. 43.

Mat. 1. b. 12.
Luc. 4. a. 1.

Mat. 1. b. 12.
Luc. 4. a. 1.

Mat. 1. b. 12.
Luc. 4. a. 1.

Mat. 1. b. 12.
Luc. 4. a. 1.

Mat. 1. b. 12.
Luc. 4. a. 1.

Mat. 1. b. 12.
Luc. 4. a. 1.

IN CAPVT QVARTVM

ARGVMENTVM.

Christus à deserto, non emendo ad docendum procedit.

CHRISTVS à baptismo mox in desertum à spiritu agitur, ieiunat quadraginta dies, & totidem noctes, tentatur, vincit, atque inde egressus docet, Apostolos vocare incipit, varios languores sanat, à demone obsessos liberat. Nobis poenitentiae, luctusque contra diabolum exemplo praestit, modumque vincendi praescribit. Ita S. Augustinus enarr. in Psalmi. 60. Modo legebatur in Evangelio, quia Dominus Iesus Christus in eremo tentabatur à diabolo. Prorsus Christus tentabatur à diabolo. In Christo enim tu tentabaris, quia Christus de te sibi habebat carnem, de te tibi salutem: de te tibi mortem, de te tibi vitam: de te tibi consumelias, de te tibi honores. Ergo de te tibi tentationem, de te tibi victoriam. Si in illo nos tentati sumus, in illo nos diabolum superamus. Attendis quia Christus tentatus est, & non attendis, quia vicit? Agnosce te in illo tentatum, & te in illo agnosce vincentem. Poterat à se diabolum prohibere: sed si non tentaretur, tibi tentando vincendi magisterium non praeberet. Eodem quo apud nos tempore textus ille in Ecclesia Syriaca legitur, ex quo constat illos suam quadragesimam etiam habuisse. Titulus praefexus hoc indicat, & quidem bis legi consuetum. Nam primo legebatur ad introitum זמא Zuma, tertiū. Deinde ad oblationem דרבגמ darbegim, hoc est quadragesimae.

Nos in Christo tentati in Christo vivimus.

VERSUS I.

Tunc Iesus ductus est in desertum à spiritu, ut tentaretur à diabolo.

QVÆSTIO I.

A quo spiritu ductus in desertum?

S. I. **A**eo, qui à primo incarnationis momento in Aeo habitavit, cum plenitudine diuinitatis, quique in eum aspectabili columbæ specie descendit. Nam hoc est, quod Lucas ait c. 4. 1. Iesus autem plenus spiritu sancto, regressus est à Iordane: & agebatur in spiritu in desertum, ius ἐρημῶν. Marcus ait, ὅτι πνεῦμα ἅγιον ἐνέβαλεν, eiecit eum spiritus: quo verbo significatur efficacia spiritus sponte eum incitantis, non enim humana opera, affectuque, sed diuina virtute in locum certaminis se contulit, itaque audiendi non sunt, qui à maligno eum spiritu in loca deserta abreptum arbitrati sunt. Multo rectius Cyprianus, siue quisquis est auctor l. de virtut. cardin. c. de tentat. Origen. in Luc. Ambros. lib. 4. in Luc. Chrys. hom. 13. Greg. hom. 16. comment. Hieron. Chrysol. Sermon. 11.

Veretur hoc loco Illyricus, ne si in desertum sua sponte eat, aliquis cum Monachis & sanctis sibi crucem attrahat: eodem facit vox deserti: ibi enim demum ieiunandum est, ubi Deus nos in deserto collocat, nosque omni ope humana priuat, non nos cō vltro temere priuare debemus.

Egregius sane penitentia præco; quasi vero non vltro ad crucem currere oporteat; quasi discipuli Ioannis non crucem attraxerint, & ablato sponso Apollonii. An tu obsecro tum demum ieiunabis, ubi Deus te in deserto collocat: escamque ademerit? Laeta est igitur diuitum vita, regumque; ieiunare iubentur soli pauperes, quibus res angusta domi, quos atra fames cogit patulas absumere quadras. Graue igitur Christiani illi Antiocheni Act. 13. 3. delictum admissum: ieiunantibus enim dixit Spiritus sanctus, segregate mihi, &c. deinde ieiunantes & orantes, dimiserunt Saulam, & Barnabam, at in deserto non erant, sed in ciuitate opulentissima opulenti, ut qui elemosynas etiam Ierosolymam mitterent, an tum demum est ieiunandum cum Dominum nos omni ope humana priuat? Quis nescit vel inuito ieiunandum, si vel in scopulos, vel desertam aliquam insulam naufragio quispiam eiiciatur? An hoc est ieiunium placitum Domino, quo multi quotidie

Christus necessitate intereunt, non laudabili abstinentia Domino deferuiunt? Imo si Christi exemplum spectamus, cum rerum omnium affluentia frui licet, ieiunandum est. Neque enim idcirco esuriam Christus tolerauit, quod cibo destitueretur, vixitque cuius erant iumenta in montibus, volucres cæli, qui vno nutu duodecim angelorum legione spabulatum mittere poterat. An Daniel supremus Chaldei regis præfectus in deserto erat, cum per tres hebdomadas ieiunauit? nec panem comedit? nec aquam bibit? Huic Apicio, qui ieiunium nullum agnoscit, nisi postquam decoxit, tota antiquitas opponitur. Mhi solius Basilii sufficit adhortatio, qui ieiunium abundantibus

suadet. hom. de ieiunio. γινώσκω ἡ νύστα ἀνάγκη ἐν τῶν σωματικῶν πόνων, τοῖς δὲ ἐν αὐτῷ πένθος ὑπομνήσας διέταξας. ἀνὰ πᾶσαν οὖν τὴν μάχην, δὲ ἀδελφὸν τῶν τε ἀποστολικῶν, ἢ τῶν ἡμετέρων οὐκ ὀνόμαζον. πᾶσι δὲ καὶ ὁ πᾶς ποικιλίας τῶν περὶ αὐτὸν ἐπιτηδεύων. ἡσυχαστῶν ποτὲ καὶ ὁ οὐκ ὄντων μνηστῶν, καὶ ὁ κατὰ τὴν ἀνάγκη καὶ τῶν αἰνῶν καὶ κατὰ ἀναγκῶν, καὶ οὐκ ὄντων παρρησιαστικῶν διαλογισμῶν τῶν κατὰ λειτουργικῶν. πάντως ποτὲ καὶ οἱ φορολόγοι τοῖς ἐπιτηδεύουσιν ἐκλογισθεῖσιν μικρὸν ἐπιτηδεύοντι. δὲ τῶν πᾶσι ἐπιτηδεύων καὶ ἡ κατὰ τὴν σωματικὴν

ἀνάγκη δὲ τῶν πνευματικῶν σπονδῶν, ἡ αἰεὶ ἀπαιτούμενη καὶ ἀδύνατον ἀφαιρεῖται. ἡ λαμβάνουσα σήμερον, καὶ αὔριον ἔτι λαμβάνουσα. [Sic ieiunium famulis requies à perpetuis laboribus qui tibi per totum annum inseruiunt. Dato respirationem coquo tuo, da ocium mensarum apparatori, quiescat manus pocillatoris, sit aliquando respiratio variorum bellariorum ac copediarum architecto. Conquiescat tandem ipsa domus ab infinitis tumultibus, à fumo, à nidore, ab his qui sursum deorsum cursitant, ac ventri velut imperiosa dominæ ministrant. Proius etiam tributorum exactores sibi obnoxii paulisper concedunt libertatem. Det aliquantulum vacationis & venter ori, paciscatur nobiscum quinquidierum inducias, qui semper aliqui flagitat, nec vniquam definit, dum quod accepit hodie, cras obliuiscitur.]

QVÆSTIO II.

Cur ductus in desertum?

S. I. **V**ariæ causæ à variis adferuntur, quæ cum passim apud omnes interpretes inueniantur, ut nostrum Salmeronem, Maldonatum, Baradium, Vincentium, Soarez in q. 41. partis 3. Tom. 2. relinquo, referunt. Verum vnica est, quam scriptura adducit, causa. *Tentaretur à diabolo.* Τὸ πειράσθηναι, tentandi gratia, qua forma loquendi etiam vitur Syrus ܬܡܬܬܐ de-nethnasle.

Veruntamen rationem eam multi mirantur. Ire enim ex proposito & alteri offerre tentandi occasio- nem, malum esse videtur. Qui enim agit, ut homini offerat occasionem peccandi, eumque peccare desiderat iam sane peccat, nec igitur demoni occasio, seu incitamentum ad inferendam tentationem dari oportet. Velle enim alium peccare, peccatum est.

Respondent facile Calumniani: Deum velle, decreuisse, vrgere, subire, armare demonem, ut tentet. Verum nobis de Deo pie sentiendum est, & loquendum; præsertim cum videamus moderatiores ab illi quoque recessisse, ut fecerunt Arminiani in Batavia, non desunt alique in Britannia.

Nota est responsio S. Ambros. lib. 4. in Lucam. Chrysost. hom. 13. de permissione esse intelligendum. Decreuit enim tentationes Deus permittere, ob maius bonum, quo nec demonem incitat, nec prouocat. Hanc sequitur Tom. 2. 3. p. q. 41. sect. 1. Soarez, alii permulti. Alii tamen iussu in desertum, ut se tentandum præberet, & vinceret, Maldonatus ait prouocasse demonem, ut in se insidiret. Diuise illi finem, & intentionem esse iudicant. Nempe Christum vidisse diabolum tanquam leonem rugientem circumire, omnem nocendi occasionem quærere, in desertum autem profectum ut ibi singulari certamine superaret, non potens, sed humilitate, & iusticia. Aret i mali auctoris non mala est interpretatio. *Ut tentaretur, hoc est, tentatus declararet Satana, quid posset? quis esset? quid illi esset ab hoc Christo expectandum?* Ita quoque D. Thom. 3. p. q. 41. art. 2. ad 2. Duplicem, ait, occasionem tentationis: Vnam ex parte hominis, cum aliquis peccato se propinquum facit, occasiones non euitans, aliam ex parte diaboli, qui semper inuidet ad meliora tendentibus, ut ait Ambros. & talem tentationem non vitandam. Nam reuera ea occasio præstita nec plurius, nec grauior causa criminum est. Vti quempiam capitalis inimicus absque intermissione infestet, clam, palam, morte machinetur, non censebitur ille occasionem dare peccati, qui in apertum campum procedit armatus, ut pugnet licet, & vincat; hic enim victoriam faciliorem, & spectatorem sibi efficit, & familiæ securitatem præstabit. Itaque cum eum Satanas tentare semper conaretur, deinceps eum in deserto, Deo,

ange-

enim ieiunatos Dominus praedixit, ablatio pondo, idque ad eum modum quo ex praeceptoris p. scripto discipuli Ioannis ieiunabant, ita discipuli Christi lege Christiana ieiunaturi erant, quae etiam quadragelimam continet, ut iam ex Patribus doceat.

§. 5. Nec ieiunat humano more, ut par erat, si homines ad imitationem prouocare vellet: sed magis exemplum designat, quo in sui potius admirationem omnes rapiat, quam ad emulandi studium omnes excitet.

Respondet. Christum ieiunare ut hominem Deum, nos ut homines. Non ad aequalitatem, sed aliquam similitudinem. Eadem in via sed magno intervallo. Omnis ratio ad coelestem exemplar est umbra quadam. Felicitas caritatis, prudentia, castitas, fortitudo, illis ipsis edemitoris virtutibus collata, longius ab eorum perf. ctione abest, quam abstinentia vnius d. ei, à ieiunio quad. aginta dierum & noctium. Hic quoque Tofanus insurgit, nec praeire eius verbum, & nos ea conari, quae plane sunt inimitabilia. Nec igitur eius imitanda Christi mansuetudo, modestia, perfectio. Omni enim creatura inimitabilis est perfectio creatoris. Iam o im. litem illam decidit Nazianz. orat. 40. de Baptismo. *ὁ ἰησοῦς (χρῆστος) μὴδὲν ὡς τῆς πέλεως, ἡμεῖς ὡς ὁ πόντος, ὁ μὴ τῶν νησιῶν ἐν, ὁ μὴδὲν ὡς ἀποτόπων τῶν καπνῶν τοῦ ἀσπύματος.* 1. Christus paulo ante temptationem ieiunauit: nos ante Pascha: ieiunium vnum idemque est, at vtriusque temporis non parua est differentia. Et paulo post: *ἡμεῖς ὡς ἡ νηστεία τοῦ αἰῶνος, ἡμεῖς ὡς ἡ νηστεία τοῦ αἰῶνος, ἡμεῖς ὡς ἡ νηστεία τοῦ αἰῶνος, ἡμεῖς ὡς ἡ νηστεία τοῦ αἰῶνος.* Iam ille totos quadraginta dies à cibo abstinit, ut pote Deus: nos autem ad virium nostrarum modulum ieiunium attemperauimus, &c. Imitatio igitur ieiunii non eo tendit, ut pares Christo simus, quod esset stolidae arrogantiae, sed ut conformes filio Dei, castigantes corpus nostrum, & desideria carnis extinguentes.

Sequitur Christum nostro more, ut ieiunio egen-tes, cum ille non eget, nec suo, nec nostro: legem etiam Christi in carmine de silentio idem Nazianzenus agnoscit.

Ἡμεῖς οὐκ ἔσμεν ὡς ὁ θεός, ἡμεῖς οὐκ ἔσμεν ὡς ὁ θεός, ἡμεῖς οὐκ ἔσμεν ὡς ὁ θεός, ἡμεῖς οὐκ ἔσμεν ὡς ὁ θεός.
Μὴν δὲν ὡς ὁ θεός, ὡς καὶ ἡμεῖς οὐκ ἔσμεν ὡς ὁ θεός.
Ἡμεῖς οὐκ ἔσμεν ὡς ὁ θεός, ὡς καὶ ἡμεῖς οὐκ ἔσμεν ὡς ὁ θεός.
Εὐτε καὶ ἡμεῖς οὐκ ἔσμεν ὡς ὁ θεός, ὡς καὶ ἡμεῖς οὐκ ἔσμεν ὡς ὁ θεός.

Quando carnem vixit, mysticam victimam eis qua sunt secundum humanitatem passionibus Dei ferens, ut mundo moriar quadraginta diebus legibus Christi Domini, mox mundati corporibus medicina venit.

§. 6. Denique non alia est illius ieiunii ratio, quam eius quo defunctus erat Moses, quum legem à manu Domini acceperet. Nam quum illud in Mose editum esset miraculum ad stabilendam legis auctoritatem, non debuit in Christo praetermitti: ne Legi Euar gelium cedere videretur. Atqui ab eo tempore nemini vaquam venit in mentem, praetextu imitationis Mo- sis, talem ieiunii formam in populo Israelitico erigere. Nec vllus ex sanctis Prophetis & Patribus id se- quitur est, cum tamen ad omnes pias exercitationes satis animi ac zeli haberent.

Respondet. Hominis aut imperiti, aut maleuoli esse hoc argumentum. Quis enim id consilium iudicet. Moses in monte ieiunans exemplum non est secutus Israel, nec ergo nos Christum sequi oportet: An igitur nos nulla in re sequi Christum possumus, nisi in qua Synagoga secuta est Moysen? an Moysen facta & Israelitarum, Ecclesiae, & Christo leges praestitunt? Moyses in domo Dei seruus erat, Christus filius, conferuorum insignia ferui non gerunt, sed imperatoris; imperatoem verus sequimur milites, cuius mandatum tradit tota vetus Ecclesia, conferuus sua ieiunia non imposuit Israelitis. Christus quadraginta dierum ieiunium consecrauit.

§. 7. Diuersitas ieiunii fuit, inquit Calvinus, non

ergo ab Apostolis, aut Christo: quin ipsum audire praestat: Quoniam in modo ieiunii mira tunc erat diuersitas, ut refert Casiodorus ex Socrate historia sua libro nono. Romani enim, inquit, non nisi tres habebant septimanas: sed illis continuo erat ieiunium excepto die Dominico, & Sabbatho. Illyrici & Graeci sex: alii septem: sed ieiunium per intervalla. Nec minus in ciborum discrimine diffidebant, alii non nisi pane & aqua vescerantur, alii addebant olera; piscibus alii, & volatilibus non abhorrebant: alii nullum habebant in cibis discrimen. Huius etiam differentia meminit Augustinus posteriore epistola ad Ianuarium.

Respondet diuersitatem in quadagesimae ostendere, vere eam fuisse obseruatam. Augustin. Epist. 86. ad Calulanum. I. iuniorum esse in Ecclesia varietatem, quia non inuenimus certis diebus ieiunia praecpta, addit vero, in his rebus, de quibus nihil certi statuit diuina scriptura, mos populi Dei, vel instituta maiorum pro lege tenenda sunt. Epist. 119. Quadagesima sane inquit ieiuniorum habet auctoritatem. In diebus aliqua est & nunc varietas, atque etiam ciborum delectus. In quo illud Augustini seruandum Ep. 86. ab Ambrosio sumptum: Ad quamcumque Ecclesiam veneritis, eius morem seruate, si pati scandalum non vultis, aut facere. Ita & Epiph. huius varietatis meminit in compendiarie doctrina. Porro quadagesimam ante se- ptem dies sancti Paschalis, similiter seruare solet eadem Ecclesiam, in ieiunio perseverans, Dominicus vero omnino non, neque si ieiunia, in ipsa quadagesima. Ceterum per sex dies ipsius Paschalis, omnes populi in siccorum esu perseverant, pane inquam, & sale, & aqua tunc videntes ad vesperam. Sed & pietatis studio si duplas & triplas, ac quadruplas transmittunt, & aliqui totam hebdomadam, usque ad gallicantum Dominicae illucescentis, vigiliis autem agunt per sex.

Magnam diuersitatem requirunt, regionum, cibo- rumque diuersae vires, hominum temperaturae, con- suetudinesque erant & quaedam quorundam consue- tudines non bonae, eorum qui partem aliquam qua- dragesimae ieiunabant, aliam minime. Quid iniusta aliqua lege soluti, alii legem prauaricantes. Chyl. hom. 16. *ἔστιν ἀπορία ἐπὶ τῇ τῆς ποσότητος, πόσους ἑκάστος ἐβδομάδος ἐνέσυσσεν, ἢ ἐστὶν ἀπορία τῶν μὲν, ὅτι δύο, ἢ ὅτι τρεῖς, ἢ ὅτι πέντε ἐνέσυσσεν ἐβδομάδας. Ὁ συνήθως ὅμοιους ἐστὶν ὁμοίως ἐβδομάδας. Ὁ συνήθως ὅμοιους ἐστὶν ὁμοίως ἐβδομάδας.* Consuetudo omni- bus est rogare per quadagesimam, quot quisque septimanas ieiuna- rit, & audire licet, hos quidem duas, illos tres, alios vero omnes.

Faciebat hoc humana infirmitas sibi indulgens: quales illi, qui apud eundem Chrysostom. hom. 18. de ieiunio, fere finito gaudentes ita loquuntur. *Ὁ ἰησοῦς, ὁ ἐκ τῆς νηστείας, ὁ ἐκ τῆς νηστείας, ὁ ἐκ τῆς νηστείας, ὁ ἐκ τῆς νηστείας.* Vici- mus, superauimus, ieiunii dimidium absumptum est.

§. 8. Secuta sunt, ait Calvinus, deinde deteriora tempo- ra, & ad praeposterum vulgi studium accessit Episcoporum tum doctos & infatigabiles, tum libido dominandi & tyrannicus rigor. sanctos da- lata sunt impie leges, quae conscientias exitiabilibus vinculis minat Cat- stringunt. Interdictus carnis esus, quasi hominem contra- minaret. Adlata sacrilega opiniones alia super alias, donec in profundum omnium errorum ventum est.

Respondet. Quaedam ex hisce per calumniam nobis imponi, quaedam esse priuatorum errata. Haec corrigere ad pastores pertinet, illae mihi re futandae sunt.

Calumnia est Episcoporum tyrannide lat. s de iei- unio leges, nisi Apostolos, Martyres, sanctissimosque se sancti viros tyrannidis accusare libeat, quemadmodum Fraa- martyres, tzius quidam haereticos Baptistam. Vnde nunc Igoatius, & Episcopi Irenaeus, Athanasius, Concilium Nicenum, Basilus, tyrannidis Nazianzenus, Hieronymus, Augustinus, alii tyranni- dis, & iniquae dominationis acculantur, quos Ecclesiae ut Patres, veneratae sunt. Non esse tyrannidem Episcoporum vel inde liquet, quod antiquissimorum ieiunia feruore disciplina seruata sunt, atque in mori- bus sentim, & caritate, ita etiam in abstinentia rigore non nihil laxatum est; donec omnia haereticis deiecit. Quis Ambrosii tyrannidis arguet Sermon. 25. dicentem.

Non

Diuersitas
ieiunantium.

ADAMUS GONZALEZ
in
+ Euangelio

Cur ieiunii
diuersitas
sit?

Episcopi de
ieiunio re-
miserunt,
potius qua
strinxerunt.

Non enim fratres, leue peccatum est, fidelibus indicam Qua-
dragesimam a Domino, non ieiunare, & ieiunia, consecrata
ventris voracitate dissolvere. Scriptum est, Qui dicit se in Chri-
sto manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare. Si vis
ergo Christianus esse, debes quod Christus, facere. Ille qui pec-
catum non habebat, Quadragesimam ieiunauit, tu non vis
Quadragesimam ieiunare, qui peccas? Ille, inquam, peccatum
non habebat, sed pro hostis ieiunauit peccatis. Qualis ergo a-
pud conscientiam ipsam Christianus es, cum Christo pro te efu-
riente tu pranderis? Cum Salvatore pro te ieiunante tu reficeris?
Non igitur, sicut dixi, leue peccatum est, indictum violare ie-
iunium.

Et Sermone 36. Deuotionem sanctae Quadragesimae pra-
dicantes, sacrarum literarum exempla protulimus, quibus ap-
probaremus hunc quadragenarium numerum non esse ab ho-
minibus constitutum sed diuinitus consecratum: nec terrena
cogitatione inuentum, sed celestis maiestate praeceptum. Ille
igitur non humanae libertatis, aut electionis, sed diui-
nae praeceptionis esse obseruantiam ieiunii quadrage-
simalis, consentiente tota illa Ecclesia iudicauit.

At Sermone 23. demonstrat crimen esse violare
quad. agesimam. Vna ostendens nobis ita nos hunc numerum
quidem ie- integrum ieiunare debere, vt quia totam Quadragesimam
iunii dies completi non possumus solido & vno ieiunio, vel quotidianis
omitenda. eandem sine intermissione ieiunare celebremus, vt si quisquam
vnam diem abstinendo praetermiserit, totam Quadragesimam
violari & propter modici temporis cibum magni fructum la-
boris amiserit.

Non ergo libidine dominandi, sed conscientia, a-
more disciplinae ieiunia Episcopi & seruauerunt, & aliis
praedicauerunt.

At interdictus carnis usus, quasi hominem contaminaret.
Cibus non Agnosco Iouinianum nouum, & veterem calumnia-
torem, cui iam olim respondit pro nobis Augustinus
Serm. 65. de tempore. Cessent lauacra, vina, vel carnes,
non quod Dei creaturam iudicemus esse damnandam, sed qui
toto anno nobis viximus, saltem vel paucos dies viuamus Do-
mino. Et l. 30. contra Faustum Manich. c. 5. Christiani
non heretici, edomandi corporis causa, propter animam ab ir-
rationalibus motibus amplius humiliandam, non quod illa esse
immunda credant, non solum a carnibus verum a quibusdam
etiam terra fructibus abstinent: vel semper sicut pauci: vel cer-
tis diebus atque temporibus, sicut per Quadragesimam fere om-
nes, quanto magis quisque vel minus seu voluerit, seu potue-
rit. Ex quo apparet, a delicatissimis, & succulentis fru-
ctibus quosdam in Africa abstinaisse.

Lauticia-,, S. 9. Pergit Caluinus: [Ac ne quid prauitatis omit-
rum ac-,, teretur ineptissimo abstinentiae praetextu cum Deo lu-
cusatio. ,, dere ceperunt. Nam in exquisitissimis quibusque de-
,, litis laus ieiunii quaeritur. nulla tunc lautitia suffi-
,, ciunt, nunquam maior ciborum vel copia vel varietas
,, vel suauitas. In tali actam splendido apparatu putant
,, se rite seruire Deo. Taceo quod nunquam saeculis se
,, ingurgitant, qui volunt habere sanctissimi. In summa,
,, his summus est Dei cultus a carnibus abstinere, & illis
,, exceptis affluere omni genere lautitiarum. Rursus
,, haec vltima est impietas, & vix morte expiabilis, si quis
,, in nimium latidi aut rancidae carnis cum pane cibario
,, gustauerit. Narrat Hieronymus iam suo saeculo quos-
,, dam extitisse, qui talibus ineptiis cum Deo luderent:
,, qui ne oleo vescerentur cibos delicatissimos vndique
,, aduehi sibi curabant: imo vt naturae vim inferrent, ab
,, aquae potu abstinebant. sed suaves forbitunculas fieri
,, sibi curabant, quas non ex calice hauriebant, sed
,, concha. Quod vitium tunc in paucis erat, hodie vul-
,, gare est inter omnes diuites: vt scilicet non alto fine
,, ieiunent, nisi vt lautius n' tidiusque epulentur. Sed
,, nolo multum verborum profundere in re non adeo
,, dubia. Hoc tantum dico, cum in ieiuniis tum in om-
,, nibus aliis disciplinae partibus adeo nihil recti, nihil
,, synceri, nihil bene compositi, ac ordinati habere Pa-

pistas, vt superbiendi occasionem vllam habeant, &
quasi aliquid reliquum sit apud illos laude dignum.]

Respondeo. Abusum lautitiarum, qui in diuitibus
est, omni nos tempore damnare. Si quis laudem iei-
unii ex abstinentia, austeritateque victu quaerit, iam mer-
cedem suam recepit; si ex lautis epulis, penam sibi
geminat, dum eodem facto & gulosus est, & hypocri-
ta. Si quis ieiunat, vt epuletur, non Domino, sed sibi
ieiunat: portabitque ille, quisquis est, iudicium suum.
Sobrietatem moderate conuiuantium non infamant
eae luxuriantium, quanto ergo minus efurient ie-
iunantium? Nec ideo tollenda ieiunia; quia illorum
occasione diuites aliqui ad crapulam abutuntur; nec
enim virtutes deferere iustus debet, quia eadem simu-
lant iniusti. Multi diuitum sunt, qui graui ieiunio, vi-
gilia, cilicio corpora castigant, quos imitari praestat,
quam ex aliorum abusu ieiuniorum memoriam ab
Ecclesia tollere.

Neque summum Dei cultum esse dicimus carni-
bus abstinere, nec vllam impietatem fultum ran-
cidae gustasse carnis. Hoc quisquis nobis imponit, de
sua causa desperauit, quam non nisi mendacio defen-
di posse agnoscit. Cedo vnum ex omnibus rerum Ec-
clesiasticarum tractatoribus, qui ista doceat: si nullum
dare potest, reforbendum est mendacium, quo apud
impios nos iniudiosissime traducunt. Nec ad li-
bros modo appello. Ex tot Catholicis doctis, indo-
ctis, addo etiam improbis, vel vnum producant, qui
hanc se fidem didiciisse fateatur.

S. 10. Bullingerus in hunc locum sicut & Aretius
imitationem Christi valde oppugnant. [Stultum est, ieiunium
inquit Aretius, id affectare quod ferre non possis, ad
quod vocatus non sis, impium vero simulanter, & hy-
pocritice id vt histrio quispiam ex triuio, imitari; quid
enim ieiunium nostrum cum hoc Christi habet simile
nisi histronicum? prandemus vt cena locum non re-
ponat: piscibus instruimus mensas, vt ne Apicius quis-
piam desideret carnes.]

Et Bulling. [Quod si responderitis praetulisse nobis
dominum continentiae abstinentiae & sobrietatis
exemplum, perperat responsio; nam verum dicitis:
at sobrietatem oportet nos praestare, non quadraginta
duntaxat dies, sed per omnem vitam nostram atque
singula vitae nostrae momenta. Et hic velle omnibus
regionibus & hominibus eandem ieiunii, id est, so-
brietatis in ciborum & de statis temporibus praescribant
praescribere, est prorsus desipere. Nam pro ratione cre-
li diuersissime affecta sunt corpora hominum, & idem
cibus diuersae complexionis homines non ad eandem
incendit studia. Pissimum ergo, commodissimum
vtilissimumque fuerit Ecclesiae, si omnes vbique do-
ceant sobrietatem & abstinentiam, leges autem de ci-
borum delectu, & de statis temporibus praescribant
nullas, sed liberum cuique regioni ac homini permit-
tant abstinere ab illis maxime, a quibus ipse sibi peri-
culum integritati suae imminere sentit, & eo praesertim
tempore quo maxime infollet caro.]

Respondeo de imitatione iam supra dictum esse
satis. Quod de ciborum delectu, hora conandi di-
cit, id confirmat; quod ante ostendi, esse in modico
ieiunii diuersitatem: de qua tam en recte Hieron. 24. i. 23. Diuersitas
Quarta res vestrae non oporiet res vestras vbi vbi. Dis-
sonantia ieiunii fidei concordiam coagmentat, commendat. est sibi
Quo in genere totum seruatur, vt qui ieiunare non pra-
ualet, sibi solum, aut si est alius infirmus cum ipso, in domo sua
preparet, quod accipiat, & illos, qui ieiunare proualent, non
inuenit, vt Augustin. Serm. 62. de temp.

S. 11. Bullingerus de varietate perorger, vt ex va-
rio liberum, ex libero symposium faciat. [Quo acce-
dit, inquit, quod praeter patrum saeculo tempora
Apostolorum mox infecto, nullas certas de ieiunio
leges

leges latas esse constat. Nam Irenæus apud Eusebium in Ecclesiast. histor. lib. 5. cap. 24. Non solum, inquit, de die Paschæ agitur controuersia, sed & de ipsa specie ieiuniorum. Quidam enim putant vno tantum die obseruari debere ieiunium, alii duobus, alii vero pluribus, nonnulli etiam 40. ita vt horas diurnas nocturnasq; computantes statuunt. Et quæ sequuntur. Scripsit autem hæc Irenæus anno a natiuitate Domini 199. sicut indicat Eusebius in Chronicis. Porro eandem diuersitatem dierum ieiunii durauisse in ecclesia adhuc Theodosii iunioris Imperio, qui Constantino poli mortuus legitur anno Domini 453. testis est Socrates Constantino politanus historicus Ecclesiasticarum rerum Græcus, qui delectum quoque ciborum in ieiunando vt dierum disparem prorsus extitisse hisce verbis testatur: Sed etiam ciborum abstinentiam non similem habent, nam alii omnino ab animatis abstinent, alii ex animantibus pisces solummodo comedunt, quidam cum piscibus vescuntur & volatilibus, dicentes hæc secundo Mosen ex aqua habere substantiam. Alii vero etiam caulibus & ouis abstinere noscuntur, quidam siccum tantummodo pane vescuntur. Alii neque hoc. Alii vsque ad nonam ieiunantes horam, sine discretionem ciborum reficiuntur: & innumeræ consuetudines apud diuersos inueniuntur. Hæc legere est apud Epiphanium suæ in Tripart. historie libro 9. cap. 38. Atque idem ille Socrates suam eleganter quidem & piam super hæc diuersitate sententiam subiiciens dicit, Et quia lectio nulla de hoc inuenitur antiqua, puto Apostolos hoc singulorum reliquisse sententia, vt vnusquisque operetur non timore aut necessitate quod bonum est. Hæc Socrates. Proinde peccarunt in libertatem Christianam, quicunque tandem præceperunt & certis legibus circumscripterunt ieiunia Christianorum, quæ omnino debent esse libera non tamen licentiosa. Apollonius quidam scriptor vetustus & ecclesiasticus, in Montanum hæreticum scribens, Hic est, inquit, qui docuit nuptias solui, & qui ieiuniorum leges primus imposuit. Author Eusebius Ecclesiast. historie lib. 5. cap. 18. Vetusitas itaq; voluit libera esse Ecclesiæ ieiunia. Eandem libertatem defendendæ redactam quicunque fuerint fideles Ecclesiæ ministri, reducere conabuntur vbi libertas illa legibus oppressa iacet.]

Respondet. Id conatum olim Aerium & Iouinianum, vt l. beta, vel nulla essent ieiunia. Aerium sic loquentem Epiph. hæret. 75. inducit. Sed neque ieiunium, inquit, erit ordinatum. Hæc enim Iudaica sunt, & sub iugo feruituris. Iusto enim lex non est posita, sed patricida & matricida, & reliquis. Si vero omnino volo ieiunare, qualemcumque eligam diem a me ipso, & ieiunabo propter libertatem. Vnde apud ipsos studium est, vt potius in die Dominica ieiunent, quarta vero & prosabbato edant. Sæpe vero etiam quartate ieiunant, non ex statuto, sed ex propria, vt inquit, voluntate. In diebus autem Paschatis quando apud nos sunt humi dormitiones, castitates, afflictiones, siccorum esus, preces, vigilie, ac ieiunia, & omnes animarum salutes per sanctas afflictiones: ipsi a summo mane obsonantur, carneque ac vino venas suas explentes caccinantur, ridentes ac subsannantes eos, qui sanctum hunc cultum hebdomadis Paschatis perscunt.

Eum Epiphanius refutat ex Apostolica institutione. Augustinus hæret. 82. Iouinianum eadem de causa damnat. Et Sermone 62. hortatur ad ieiunium tantquam iustum. Rogo vos, fratres charissimi, & admotheo, vt in isto legitimo ac sacratissimo tempore, exceptis Dominicis diebus, nullus prædere presumat, nisi forte quem ieiunare infirmitas non permittit, quia alii diebus ieiunare, remedium est, aut præmium: in Quadragesima non ieiunare, peccatum est. Alio tempore qui ieiunat, accipiet indulgentiam: in Quadragesima qui non ieiunat, sentiet penam:

Irenæus igitur non de dierum omnium, sed de con-

Adami Conzen in Euang. Tom. I.

tinuatione ieiunii loquitur. Quidam existimant vnum diem oportere se ieiunare, quidam duas, quidam plures, quidam quadragesima horis diurnis & nocturnis metiuntur suum diem. Et nunc quoque manet similis discrepantia, quidam hora vndecima coenant, vesperi abstinent, alii in vespertum ieiunia producunt.

Alia varietas ex eo fuit, quod Græci quinquagesimam, latini quadragesimam ieiunarent. Græci enim die Sabbati non ieiunabant, ideo vnam septimanam compensando ieiunio addebant. Sic intellig. Cass. coll. 21. c. 27. Amb. Serm. 34. Eodem modo Basiliius dicit, *quinque dies ieiunandum*; scilicet in hebdomade quadragesimæ, quia Græci die Sabbati non ieiunabant.

Ad Socratem quod attinet, Bellarm. lib. 2. de bonis oper. cap. 15. & Baron. T. 2. anno 75. fraudis eum accusant, Nouatianus enim & Aerianus, ieiunii osor de Romana Ecclesia falsa scripsit: quod constat testimonio aliorum scriptorum, vt Cassiani, Leonis, aliorum. Bellarminus tamen corruptum codicem arbitrat.

§. 11. Alia, quæ adfert Caluinus, cæterique etiam, plus vanitatis habent. *Christum ieiunasse, non vt documentum temperantia daret, sed vt plus auctoritatis haberet*; ita Calu. hoc loco. *Scindi Evangelium, quia eius sigillum sit ieiunium.*

Respondeo. Christi ieiunii varias causas adferri. In Christi vnam esse, vt nobis non modo sobrietatis, quæ omnibus hominibus semper tenenda est, sed etiam laboriosæ abstinentiæ documentum traderet. Quamuis enim non probem eorum opinionem, qui quadragesima dies esurisse existimant, vt Caietanus docet; fuit tamen ipsum ieiunium abstinentiæ exemplum. Christus enim fame diuinitus sopita, edendi se voluptate priuauit, quam cibus allaturus erat. Pars autem est temperantiæ, sponte se voluptate priuare. Deinde ante tentationem esuriit, & laborem ieiunii fortiter tulit. Non enim continuo comedit, sed tentatori obstitit, & in pinnaculo templi, & monte de illo triumphauit. Grauiissimam vero famem fuisse facili argumento doceo. Diabolus enim extrema illius remedia proposuit, vt lapides in panem conuerteret: atque vt Christi consensu docent Caluiniani, fidem eius oppugnaret, mes non citi se à Deo desertum fame moriturum Christus mento sedatur. Hæc autem tentatio efficax non erat, si mediocris erat esurie molestia, facile enim itinere aliquot horarum in cultiorem deserti partem proficisci potuisset, cum solitudines illæ in Iudæa minime spaciosæ sint, & cultis oppidis hinc inde non infrequentes. Magnam igitur famem ferendo, qua ad desperationis occasionem Satan utebatur, ieiunare nos docuit.

Quod vero ieiunium sigillum Evangelii esse afferat, valde hallucinatur; nondum enim scriptum erat, nondum prædicatū Evangelium, nedum obsignatū.

§. 12. Denique peculiari modo nos Caluinus accusat, quod meritum ieiunio tribuamus, l. 4. inst. c. 12.

§. 13. [Alterum malum huic affine summo opere cauendum est, ne pro opere meritorio, aut specie diuini cultus censeatur. Nam quæ sit res per se media, nec quicquam habeat momenti, nisi propter eos fines in quos respicere debet, perniciosissima superstitio est, confundere cum operibus à Deo mandatis, & per se necessariis, non alio respectu. Tale fuit olim delirium Manichæorum: quos dum refellit Augustinus satis clare docet, ieiunium non nisi ab iis quos dixi finibus æstimandum, nec Deo aliter probari nisi eo referatur. Tertius error non adeo quidem impius, periculosus tamen, tanquam vnum ex præcipuis officiis morosius ac rigidius exigere, ac immodicis encomiis sic extollere, vt homines se aliquid eximium fecisse putent quum ieiunauerint.]

Respondeo. De bonorum operum merito, alios ieiunii alio esse, & ex aliis scripturis locos. Est enim hoc ieiunium quod est cum meritum.

Quinquagesima Græcorum eadem, cum quadragesima Iudeorum.

Socrati non credendum facile.

Magna Christi satisfactio non citi se à Deo desertum fame moriturum Christus mento sedatur.

cum aliis operibus commune. Vno verbo rem absol-
uam. Sacrate virginis nuptias coaquare, aut amore casti-
gandi corporis, abstinentibus à vino, vel carnibus, nil credere
meriti accrescere, non hoc Christiani, sed Ioviniani est. Aug-
ustinus de dogmat. Eccles. c. 67.

Ieiunium an cultus Dei sit? nec ne? forte si nos illi
velint intelligere, controuersia finem habebit. Nam
primo negat Calvinus, esse opus à Deo præceptum: nos in
genere præceptum in concedimus, ut Aug. in Ep. 86. ad
Calulanum. Calvinus ex ipso convincimus. Cate-
chizantur, inquit, de ieiuniis in genere non loquor, quorum vi-
sum frequentior inter nos usus, (modo idem purus) foret. Si
præceptum est, aliqui ne præceptum apud illos Ihesu dicitur, voluntarius, &
esset Ihesu dicitur.

Ieiunium
cultus Dei.

Ieiunium, inquit, de ieiuniis in genere non loquor, quorum vi-
sum frequentior inter nos usus, (modo idem purus) foret. Si
præceptum est, aliqui ne præceptum apud illos Ihesu dicitur, voluntarius, &
esset Ihesu dicitur. Virtutis vero exer-
citiū est, cum bonum finem habet, ad ieiunandum
igitur à variis virtutibus impellimur. Temperantia,
obedientia, religio, castitas, poenitentia ieiunationem
præscribunt. Si ieiunas, quia te voto obstrinxisti, cul-
tus Dei est ieiunium, quia perfoluere votum est actus
religionis. Si ieiunas, ut carnis libidinem extinguas,
castitatis opus est ieiunium, & cultus Dei, sed gene-
ratim sumptus, quemadmodum omnium virtutum
opera Dei cultus sunt. Si ieiunas, quia Deus præcepit,
obedientia est, insignis Dei cultus. Si ideo quia Magi-
stratus, vel Ecclesiasticus, vel civilis mandauit: ita
quoque obedientia est. Obediendum est magistratui,
Rom. 13. 1. Infans igitur quisque verum & Christia-
num ieiunium Dei cultum negat: Cultum inquam,
vel stricte acceptum, si ex religionis imperio, norma-
que procedit, vel in genere, si ab alia qualibet virtute
ad corporis piam castigationem moueamur. Ita ergo
à cibis abstinendum est, ut potiorē rationem vitæ
spiritualis habeamus, quæ de re eleganter, & neuose
Chrysostomus passim disputat. Hom. 1. in Gen. & 3. ad
populum Antioch. item hom. 4. 6. 10. 18. Qui ergo ista
vitamus, quæ aliquando licent; inprimis peccata fugiamus,
quæ omnino nunquam licent. Itaque si volumus bene ieiunare
à cibis, ante omnia ieiunemus & à vititiis.

Virtus ie-
iunio sit co-
mes.

Denique tertius error; scilicet, morosius exigere iei-
unia, minor est illo, qui nulla exigit, nisi cum nihil
quod edas, superest, ut supra vidimus fecisse Illyricū.
Nec multum abesse videtur Melanchthon. Duplex
ille ieiunium facit. Primum cum sobrie sumitur cibus. Al-
terum cum nihil omnino, vel parum admodum sumitur. Eius
causas tres adfert: Si deest cibus, si deest appetitus, si fasti-
dium omni cibi fecit moror. Quæ si rata sunt, verendum
non est, ne Calviniani in exigendo ieiunio sint moro-
si. Imo dolendum eos in deferendo ieiunio tam
esse faciles.

VERSUS 3.

Et accedens tentator dixit ei. si filius
Dei es, dic ut lapides isti panes
fiant.

QUESTIO I.

Quando tentator accessit?

Tentator
occasione
visus ac-
cit.

§. 1. Origenes hom. 29. in Lucam, totos quadra-
ginta dies noctesque tentasse exitum. Ple-
tiq; nunc primum accedere, opportunam sibi Chri-
sti famem arbitratum. Quæ enim parte infirmum pu-
tabat Christum, irripit, circumiecit at dies omnes ut
leo, aditum frustra scrutatus, nunc aduersa, periculo-
sa, & maleuada fame, corporali specie accedens ten-
tat, ut si homo sit, ad peccandum inducat, si Deus, id
ipsum cognoscat. Audierat voce u post baptismum
de eo testantem, t. t. moniumque Iohannis, mirabatur
tot dies sine fame transactos; at nunc ubi more homi-

num grassari famem, succumque, & membrorum exi-
niationem vidit, locum vulnei fore sperauit.

§. 2. Argumento sane valido cum aggreditur. Si fi-
lius Dei es, quid fame cruciaris? vere poterit a vera-
cem ostendere Baptistam. Panem ex lapidibus confice.
Hoc si non potes, cum magna sit, nec diutius tolera-
i possit fames, moriendum est. Hoc enim minatum esse
non obscure colligitur ex responso Christi. Non in solo
pane viuit homo. Quod è diametro non opponitur nisi
illi propositioni. Solo pane iam viuere potes, aliqui inedia
moriens. Porrit sane luculentam sibi mentem versis in
dapes faxis construere, verum sapientia, pietate, scrip-
tura hostem vincere maluit. Fidem igitur Christi op-
pugnauit. Nec tam in hoc impedit, quo minus verum
sit, & fit quod multi veterum dixerant, etiam ad gulam in-
citasse Dominum. Fallo igitur pascos interpretes ac-
cusat Calvinus. Hic etiam parum firmis argutis luserunt
veteres, primam enim tentationem dixerunt esse gulam, alteram
ambitionis, tertiam auaritia, sed ridiculum est ad gulam in-
temperiem referre, si quis famelicus cibum appetit quo natura sa-
tisfaciat. Porro quas in pane lautitias fugient, ut nimis deli-
catus censeri debeat, qui siccum pane, vixit, contentus est.

Errat omnino Calvinus, dum existimat eadem oc-
casionem non nisi ad vnum crimen demonem posse
impellere, de fide, & perfidia, de gula tentabat esu-
rientem; imo vero id agebat, ut nimio esca desiderio
ad impatientiam, desperationem, numenque tentan-
dum concitaret. At ridiculum est in pane gulam esse.
Imo norat mille artifex, nimio appetitu lenticula Esau
vendidisse primogenita: & in cibario etiam pane
cupiditatis impetum extra orbitam ferri posse. Quod
multi Patrum docuerunt, & magistrum suum Pareus
docere posset. Lenticulam coxit Iacob, vile legumen, vehem-
ens eius desiderium habuit Esau, ut etiam nomen inde inue-
niret. inquit in c. 25. Gen. v. 30. Pareus, & v. 34. Preceat
intemperantia gula, quod famis impatiens tam auide pulicu-
lam rufam appetit, quasi in patris culina ossulam habere non
possit. Cur non igitur Christum de gula, in appetitio-
ne panis in deserto tentaret, qui Esauum in opulenta
domo, inter varia cibarium genera in certamine de-
coctione rufam ducit?

Nec obstat Christi responsio; nam de fide & spe in
Deum respondere potuit; quia ad grauius malum
perfidia, quam gula tentatio tendebat. Rectissime
vero de gula tentantem reiecit. Quasi dicat. Nihil o-
pus est hic Deum tentare, aut lapidum metamorphosi fide, & si
esca querere, viuum de omni quod Deus decreuit
impatiens, nec profani imitator Esau. Eodem ergo
clypeo vtrunque telum Christus reiecit: nam se in
Deum sperare ostendit, cuius potentia non sit pani
alligata, & superesse sibi tolerantiam ad inediam laui-
tiam quam diu Deo visum fuerit, fortiter, hilareque
ferendam. Itaque viuere hominem dicit ex omni ver-
bo, על כל בורא פי יורה, super omni quod egreditur
de ore Dei, hoc est, quocumque hominem Deus vitam
propagare iusserit, id illi panis instar est, Deut. 8. 3. De
omni homine scriptura loquitur. Non agitur hic de
verbo Dei, seu doctrina sacra, sed decreto Dei, à cuius
nutu vita pendet, & qui creaturas quas fecit, sustentat.

§. 3. Hic etiam occasionem calumniandi Calvinus
veritatis Satan arripit. [Vnde etiam colligimus, Papi-
stas, quasi facta cum Satana pactione, animas crudeli-
ter exponere eius libidini ad interitum, quum Scri-
pturam maligne suppressantes, Dei populum spoliant
suis armis, quibus solis salutem suam tueri poterant.
qui vero armaturam istam sponte abiciunt, nec se in
Dei schola assidue exercent, digni sunt qui singulis
momentis à Satana iugulentur, qui se inermes pro-
dunt. Nec sane alia ratio est, cur tam impotenter gra-
setur Satan, & passim tam multos abripiat, nisi quia
eorum

eorum ignauam & verbi sui contemptum Deus vlciscitur.]

Debit scripturarum impius interpolator, deprauator, & mutilator nobis hoc conuiuium facere, vt scripturam suppressimè videremus, cum tamen eius legitimus vsus sit apud nos solus.

Nos vero quomodo famus scripturam suppressimè? quam tot vbique modis proferimus & explamus? Docemus quotidie ex scriptura pugnare cum Satana. Monemus ne sua arma extorqueri sibi patiantur, vt quibus legi debebant, illis ipsis iugulentur, dum arma tractare nesciunt. Thronos huius militiæ sine campiductore, in aciem descendere periculolum ducimus, nec suis auspiciis arma imperite mouere, hoc suo proprio sensu scripturis abuti, permitimus. quod nec improbare Caluinus potest, qui se Bucrum scutum esse proficitur in Euangeliorum expositione, & hunc à veteribus adiutum. Si igitur illi non suo sensu, sed alieno adiuti hæc arma tractant, cum nobis idem non liceat? Quod si de illis agamus, qui scripturas de fidelium manibus excutunt, haud facile peniciosos æque inueniemus, atque illi sunt, qui errorem sacris scriptoribus tribuunt, quique parum æstimant, si modo peregrino tractentur. Caluinus id parui facit, statuta Gebennensis, pag. 12. 13. edit. 1562. vitia ministrorum intolerabilia quædam recent, vt ludos, & choreas, alia tolerabilia, adhibita correctione fraterna, qualia esse dicte peritum scripturam tractanda modum, qui scandalum pariat. Hoc si in ministro tolerabile est vitium, quid erit in idiota? Quomodo obuiam ibitur dæmoni, modo, quo non est vsus Christus aut Ecclesia?

VERSVS 5.

Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinnaculum templi, & dixit ei, Si filius Dei es mitte te deorsum. Scriptum est enim: Quia angelis suis mandauit de te, & in manibus suis portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

QUESTIO I.

An Christus reipsa fuerit in sublime euectus à Satana?

§. 1. Eodem argumento vtuntur, qui aiunt, quique negant. Indignum est Christi maiestate à Dæmone per aera vehi, indignus videtur Domini sensibus illud, vt in eremo consistens, super templi pinnaculum, vel montis verticem sibi locatus videretur. Minus est enim à Satana ferri, quam eius præstigiis obnoxium fieri. Mihi omnino Christus & in montem, & super pinnaculum reipsa collocatus videtur: nec assentior auctori de virtutibus cardinalibus, qui aliter existimat. A multis ambigitur verum fuerit hic translatus corporalis: & si de loco in locum Christus transferri permiserit, eo modo quo Abacuc de Iudæa in Chaldaeam translatus est; & Philippus de Azoto in occursum Eunuchi, qui reuertens de Hierusalem, non intelligens Esaiam, codicem reuoluebat. Sed quod corporaliter eum diabolus tulerit, videtur inconueniens: quod humeris eius Saluator insisteret, & pro vehiculo vsus sit quem præcipitorem sciebat; vel ei ferendum se commiserit, cuius infidus agnoscebat. Suo itaq; spiritu eum credendum est ductum, & in desertum, & super templum, vt vtriusq; eum diabolus assumeret ad tentandum. Et localiter quidem in deserto prima fuit tentatio; sed ceteris eo modo circumduxit Adam Conzen in Euang. Tom. 1.

tentatoris astutia, vel circumduci passa est patientia Saluatoris, quo modo Ezechiel cum super flumen Chobar sederet, Hierosolymam raptus in spiritu ciuitatem adificat, & metitur, & muros, & templum inflatur. Hoc modo super culmen templi Christus erat in spiritu; sciens quid antispiritus affectaret, & hosti se de vanagloria pulsatur oportunitatem parabat. Hæc ille vel Cyprianus, vel auctor sanè vetustus.

Primo mouet me verborum proprietates, vt reipsa translatus putem: dicit enim *ἔλαβεν αὐτὸν ὁ ἑσπέραιος*. Et duxit illum in Ierusalem, & statuit supra pinnaculum templi. Eodem modo & Syrus *ܡܠܟܐ* translatus. Quæ omnia torquentur; si aliud aliquid significant, quam veram translationem. Si enim ista solum in sensu externo, vel imaginatione Dominus pertulit, cur non de ipso Satana, ieiunio, colloquio idem dicemus? non in somno, non in imaginatione, sed reuera illa peracta sunt. Quam vim porro tentatio habuit, si dæmon stanti in eremo dicebat: Mitte te deorsum. Velenim putabat dæmon; Christi sensus, imaginationemque ita illudam, tunc etiamque, vt ratio, liberumque eius arbitrium, & circumspectarum consideratio non constaret, vel putaret sensibus & imaginariæ potentia per præstigiis occupatus, iudicium integrum esse, quo cognosceret se in plano, non in pinnaculo consistere: Non hæc disputo, quasi rationem Christi turbare dæmon potuerit; sed de mente eius qui tentabat, loquor. Si existimabat iudicium Christi illudam esse, ridiculum se tentatorem exhibebat; quid enim hoc magnopere virum prudentem moueret; si in plano stanti diceret, mitte te deorsum? imo si ipsum templum intueretur, non modo si imaginatione duntaxat complecteretur, parum virum haberet illa tentatio. Quod si illum omnino sensibus alienatum, & mentis inopem credebatur; vti solent esse, qui excessum, aut somnia patiuntur, nihil profutura erat tentatio, cum somniantes, aut à mente alienati non peccent. Frustra sane cum eo disputaret, quem intelligentia nulla vi existimaret: aut sane debili, qui somniantes interdum habent.

§. 2. Dicitur translatus, & locatus super pinnaculum *ܡܠܟܐ*, Syriace *ܡܠܟܐ*, quod non est signum, quale nobis in turribus, cum plana tecta Palæstinorum ædes habeant. Vt vero huius tentationis occasio fuit, grauitasque intelligatur, historia & descriptio templi cognoscenda, quæ huic rei est necessaria. Altrudo templi erat 120. cubitorum Ioseph 1.8. c.2. antiqui. Deinde cochlea erat, qua in superiora ascendebar, muri crassitudine inclusa, vt refert Iosephus eodem loco. Tectum erat de ligno, sed auro tecto. In summo autem, inquit Ioseph 1.6. c.6. aureis verubus horrebat acutissimis, ne ab insidentibus auiibus pollueretur. Huc igitur Christum deduxit Satan, vt vel eum vanagloria, ad Deum tentandam induceret, aut ad desperationem adigeret. Erat enim in extremo periculo, humanitus loquendo Christus. Descendere per cochlam non poterat, seorsim, ferroque munitam. Si maneret, fame moriendum videbatur; si per ambitum seu peribolum prospiciens, illis qui in subiecta area velabantur se ostenderet, non minora se pericula offerebant: iudicio enim sistendus esset, vbi quæreretur; quis esset? quomodo conscenderet, quo fine, quo proposito? suspensiones incendiis, furto, profanationis templi, minimum hoc efficissent, vt ad diuissimas quæstiones admoventur. Si à diabolo se adductum fateretur, tanquam magus & veneficus cremaretur. Hæc omnia tum proponebantur, & ex se perspecta erant. Hinc tentator domino, vt putabat, in extremo discrimine posito, omnes neruos intendit, vteo adigeret, vt se præcipitem daret, vel à Deo seruandus, vel sane quæstionum triffissima vitaturus; vt eo modo *ἀποχέρε* faceret.

F 2 Quam

Proprietates
verborum
tenenda est.

vis tentatio
perit,
si imaginatio
fuit.

ADAMUS CONZEN
IN
+ EUANGELIA
CVI
18

Christi in
extremum
periculum
adducere
demon voluit.

Periculum
Christo
manente
se precipi-
tante in-
tentat.

Quamuis hoc dissimular, de sola fiducia in Deum verba faciens. Quasi illudat & dicat. Tantā in Deum es fiducia, ut ex omni verbo Dei te vivere posses iactes, perstas in ea sententia, & te precipita; quia scriptum est. Angelis suis mandavit de te, & in manibus tollent te. Tam poteris in lapsu sustineri ab angelis, quam absque eo vivere: Et dura te necessitas cogit, hic manenti famēs, & mors; illi inde prehensio examen, contumelia, cruciatus. Hæc erat futura, nisi Christus Deus fuisset, efficax tentatio, cum enim hominem animum demon aggreditur, facile in partem aliquam trahit.

Demon
scriptura
abutitur.

§. 3. Mitte te deorsum, inquit, *βόλε* proice, in hebreo est, animam tuam, sensum Evangelistæ reddidit. Insigne documentum, quomodo occurreretur illis sit, qui scripturam ad perfidiam, aut scelera abutuntur. Psalmo 9. 11. scriptum est. *Quoniam angelus suus mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis, in manibus portabunt te, &c.* Ex ea fideles concludunt; in vita nostra, prosperis, adversisque in Deo sperandam, in eius nos tutela esse. At Satan aliud conficere satagit; in media pericula, in gladios, & ignes illa se præsumptione v-

Ex eadem
scriptura
contraria
conclusio-
nem.

num quemque iactare posse. Pie igitur, pureque scriptura tractanda est; non minora namque prava eius interpretatio, quam ignorantia mala peperit. Nec audiendi hæretici in perniciem suam elogia Dei torquentes, sed ex vera scripturæ intelligentia respondendum est. Hanc confidentiam imitantur hæretici a tentatore mutati, fatetur hoc ipsum Bullingerus in

Confiden-
tia per
hæreses
inducta
mores
corrumpit.

„multum hodie Ecclesiam vexat atque conturbat Sa-
„tan. Nam antequam illuxisset mundo Evangelium,
„in Papismo vexavit maiores nostros *ἀντία*, nunc ubi
„hæc per fulgorem evangelii dispulsa est, posteros val-
„de affligit infelicissima *ὑποψία*; quam & scripturis fir-
„missime confirmare videtur, hoc ferme modo; si fi-
„dem habes, filius Dei es, liberatus à peccato, morte &
„diabolo, fide viues: ergo fidei confisus, non est quod
„ulla cures bona opera, quibus neque eger Deus, neque
„tuis vitam æternam concedit. His addit multa eviden-
„tia scripturæ loca, quæ ut maxime Dei bonitatem erga
„nos commendant, quemadmodum & in Psal. 91. fieri
„videmus. Interea tamen confidentiam non tradunt.
„Huic tentationi similis est & illa, si electus es prædesti-
„natione Dei æterna, certissime saluaberis, ut te in
„hisce terris geras: neque electione nullam vllis impe-
„trabis operibus. His subiunguntur testimonia, Ego
„cognoſco oves meas, & has nemo rapiet de manu
„mea. Non est volentis, neque currentis, sed Dei mise-
„rentis. Hisce multis in eam securitatem inducit, ut de
„sua salute nihil solliciti in vtramque aurem dormiant,
„fideique libertate proſus abutantur, non fideles iam,
„sed homines proſus confidentes, tandem & Epicuri
„dege porci.]

Hic fructus est novi Evangelii, quod ignorarunt Patres nostri. Par omnino est confidentia eius, qui se de angelorum adiutorio certus ex alto precipitat, & illius, qui iustitiæ, ita Dei, salutis securus sceleribus indulget. Imo gravior est fiducia securitatis culpa: Sibi enim non modo ad flagitia animos facit, impunitatis *ἀνυποψία*, & certissima persuasionem, sed magno etiam impetu alios trahit.

VERSUS 8. 9. 10.

Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde: & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, & dixit ei, Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me.

Tunc dicit ei Iesus, Vade Satana, scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis: & illi soli servies.

QVÆSTIO I.

Quomodo ostendit?

§. 1. Difficultatis ratio ex Luca oritur: qui ait omnia ostensa *ἐν στιγμή χρόνου*, in momento temporis; quare putant vel imaginationi eius impressisse, vel oculis obiecisſe, ut vno momento cuncta cerneret, nec regna modo, sed gloriam eorum: Caluissus factū esse Dei dispensatione, ut Satan illi oculos stringeret, alii in speculo, alii alio modo factum arbitrantur.

Quod momentum seu *στιγμή* appellat Evangelista, non opus est de tempore indubili Mathematice *ἀνελεσθησά* & subtilitate accipere, sed morali breuitate, eaque quàm maxima. Sic enim latini loqui consueverunt.

Quid enim? concurritur, hora

Momento citamors venit, aut victoria lata

Omnia regna mundi & plagas, & regna demonſtrat, Hinc Romanum opes, classes, exercitus, hinc regnum Perſicum, Indicum, & quam paucissimis verbis exposuit, breui tempore.

Hæc promittit si cadens adoret, iam palam ad seculus hortatur, ut si faciat, Christum esse non credat: Si renuat, quasi telis suis inuulnerabilem deserat. Cui Dominus iam plane victor responderet: *Vade Satana*: alia exemplaria, quæ habent; *ὁμίση μὲν*, post me, incorrectiora sunt, aliunde huc translatum est.

QVÆSTIO II.

An illis verbis, Dominum Deum tuum adorabis & illi soli servies, excludatur cultus sanctorum?

§. 1. Deut. 6. 13. Non est particula, *μόνον* soli, Christus interpretatus est in eum modum, ut perspicua esset refutatio. Hinc omnes, ut Caluissus l. 1. c. 12. §. 3. inſtit. Et quum Christus Satana inſultum repellit hoc clypeo, scriptum esse Dominum Deum tuum adorabis, non veniebat nominatim in mentem latrā, Satan enim non nisi *ἐν ὁμιλίᾳ* existat.

Beza non nisi duplicem cultum agnoſcit, civilem, Cultus san-

& religiosum, neutrum conuenire sanctis.

Res quidem clara est, & rem facile verba sequen-

tur. Honor, cultus, adoratio, alia religiosa est, vni soli

Deo, primo omnium principio, omnium fini vltimo

conueniens, nulli creaturæ, quantum vis insigni, con-

ueniens. Is honor si cuiusque deferatur alteri, seculus

idololatriæ est: non damnatione modo, sed etiam mor-

te temporaria plectendum. Alius honor, cultus, ado-

ratio, est civilis, quæ viro forti, bene merito, patri, pa-

trono, senatori, consuli, principi regi deferretur, ob ciui-

lem aliquam, & in rebus humanis eminentiam. Et hæc niti-

quidem in re inter nos cõuenit. Nos vero aliud genus

honoris, cultus, adorationis agnoſcimus, ab utroque

diuersum. Cum creaturam quampiam colimus, ado-

ramus, honoramus non ob civilem aliquam excellen-

tiam, sed ob gratias, & dona supernaturalia. Sic enim in sanctis

frequenter prophetas, & viros sanctos magno hono-

re prosequimur, ob magnas Dei dotes, quas in illis re-

lucere videmus. Honor ille diuinus non est, deferretur

enim ut creaturis, ut seruis Dei. Civilis non est; non

enim in illo spectatur dignitas politica, sed spiritalis.

Itaque si angelus alicui loquatur, honorare illum lice-

bit, nec tamen honor est civilis, Dei vnius honorem

λατρίαν vocamus, ut Aug. in Epist. ad Rom. aliū vero

Sanctis tribui solitum *δουλίαν*, & interdū eius partem

προσδουλίαν; non quod nō & *λατρίαν* creaturis deca-

mur, & *δουλίαν* Deo; sed quod ea sit in Ecclesia cõſue-

tudo

tudo loquedi, vt ex Augustino doceo in c. 1. ad Rom. Perspicuum igitur est: Veneratione sanctorum atque angelorum à nobis non peccari; quia nec adoratio- nem Deo debitam, nec seruitutem sanctis exhibemus. Nec est *sophisticum commentum*, vt Caluinus obicit: quia scriptura docet à sanctis & Deum, & homines adoratos, magna sine dubio differentia adorationis. Gen. 23. 7. & 27. 29. & 33. 3. & 49. 8. 2. Reg. 14. 4. & 16. 28. & 42. 21. & 3. Reg. 1. 16. a iter ergo scripturæ verba intelligenda sunt, cum dicit adoratum Deum, aliter, cum regem. Tam enim flagitium est, regum honorem tribuere Deo, quam Dei, egibus.

Obicit tamen Caluinus. *Argui finis illa verborum diffinitione reiecta Christus Θεοκύριον etiam vni Deo vendicat.* quo commonetur, rei potius quam vocis rationem esse habendam quod agitur de cultu Dei. Scripturam Deum vnum colere iubet.

Verissimum est sane vnum Deum colendum, sed cultu religioso, seu cultu Dei; parentes, & magistratus & amicos Dei sanctos alio cultu afficiamus.

Mhi vero ipso dæmone obstrictior Caluinus apparet, ille cessit, Caluinus constanter obnititur contra veritatem. Christus Θεοκύριον vni Deo vindicat, non omnem, sed eam, qua personæ adoratæ summum, independentemque dominium agnoscimus. Talem sibi arrogabat diabolus, vel ipso Caluino teste. Nam etsi omnia nostra præsidia, opes, commoda in Dei benedictione constitimus: titillant tamen nos subinde & pellicunt sensus nostri ad querenda Satanae subsidia, ac si vnus Deus non sufficeret. Bona autem mundi pars Deo ius & imperium terræ abducens, recigit. Satanam sibi fingit bonorum omnium datorem. Vnde enim sit vt malis artibus, & rapinis & fraudibus fere omnes se adducant, nisi quod in Satanam transcribunt quod Dei proprium erat, sua benedictione ditare quos visum est? Ore quidem panem quotidianum dari sibi à Deo postulant, sed ore tenus: quia Satanam præsumunt distribuendo totius mundi diuitias.

Satan igitur tanquam Deus Θεοκύριον adorationem postulat, non vt seruus, non minorem latrā, sed æqualem Deo, si Caluino credimus. At vero Θεοκύριον nō soli Deo tribui, sicut nec Hebræum ΠΑΥΛΩ atque in ea re grauissime Caluini labi, mihi facile est docere, Gen. 19. 1. Lot Θεοκύριον pronus in terram. Gen. 23. 7. Θεοκύριον τῷ λαῷ & 37. 6. & 3. Reg. 1. 16. & 2. Reg. 1. 2. & 14. 4. & 18. 21. & ibidem 28. & 24. 20. 1. Par. 21. 21. 2. Par. 24. 17. Illa vero Θεοκύριον veritas non fuit, quia omnino alia fuit, ab hac, quam Luc. fer à Domino exigit. Hæc de vero sensu huius scripturæ Augustini sententiā definienda relinquo. Is q. 61. in Gen. Exurgens autem Abraham adorauit populum terræ. Quæritur quomodo scriptum sit: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias: cum Abraham sic honorauerit populum quendam gentium, vt etiam adoraret. Sed animaduertendum est in eodem præcepto, non dictum Dominum Deum tuum solum adorabis: sicut dictum est, Et illi soli seruias: quod est Græce δουλεύεις. Talis enim seruitus non nisi Deo debetur. Vnde damnantur idololatra: id est, eiusmodi seruitutem exhibentes idoli, quæ debetur Deo.

Videatur idem de vera religione, c. vltimo.

§. 2. Duo Piscator his in verbis mouet; primum contra Pontificem, quem ait esse filium diaboli, quia adoratur, alterum contra adorationem carnis Christi, hoc ad Lutheranos præcipue pertinet.

Ad pontificem quod attinet: Eius adoratio non ad Deum potest referri, adoratur enim vt seruus Dei, vt Episcopus, vt Vicarius Christi: alioqui & Dauid, alique filii diaboli essent, quia adorabantur. Contra Lutheranos sic argumentatur. [Quam solus Deus adorandus sit: factum igitur docent, qui tradunt, adorandam esse carnem Christi: quippe quum certum sit, eam Christi non esse Deum, licet sit caro Dei, nempe filii Dei, personaliter vnita. At perso-

Adami Conzen in Euang. Tom. I.

nalis vnio diuinæ & humanæ naturæ in Christo, non tollit, aut confundit earum proprietates, sed saluas relinquit. Est autem adorabilitas non minus proprietas deitatis, quam omnia scientia, omnipotentia, omnipresens, æternitas. Adorandus est igitur Deus manifestatus in carne: sed caro eius adoranda nō est. Sicut civiliter adoratur rex in capite gerens coronam vel diadema, nec sceptrum adoratur. Et pium demum Christum adorasse leguntur, quum cognouerunt eius deitatem; vt testantur hæc exempla: Cæcinati Ioh. 9. v. 35. 36. 37. 38. Petri, Luc. 5. v. 8. Illorum qui viderant lesum ambulantem super mare & illud tranquillantem, Matth. 14. v. 33. Sanctarum mulierum quæ ipsum quæsierant in sepulchro, Matth. 28. 9. Apostolorum congregatorum in monte, quum Christus eis valediceret, ibid. v. 17. Thomæ videntis eum post resurrectionem, Ioh. 20. v. 28.]

Hæc Piscator miscens vera falsis; Vbi quitarios tamen valide oppugnans, qui naturas imperite confundunt. De adoratione humanitatis dixi c. 2. cum de adoratione magorum tractarem. In eo enim erat Piscator, quod carnem vt coniunctam improprie adorati negat. Recte vero Vbi quitarios oppugnat, qui ad Christi maiestatem pertinere arbitrantur, carnem Christi deificatam, omnipotentem, æternam, reali attributorum diuinorum communicatione mutati adorare.

§. 3. S. Augustinus contra Maximin. Arian. l. 3. c. 13. Hoc ex loco Arianos reprehendit, qui cum dicerent patrem maiorem, filium minorem Deum, eum tamen adorarent. Cum vero non sit dictum, soli sapienti patri: sed soli sapienti Deo: & Deus vnus sit ipsa trinitas, multo est facilius nobis huius solutio questionis: Vt sic intelligamus solum Deum sapientem, sicut intelleximus solum potentem, id est patrem & filium & Spiritum sanctum, qui est vnus & solus Deus, cui soli seruire iussi sumus: ne male intelligentes, vel potius non intelligentes, contra hoc præceptum facere videamur, quia & Domino Christo ea qua Deo debetur seruitutē seruimus.

Cum enim Arianum filium interdum Deum dici catholicæ fide, ob sanctitatem, interdum creaturam dicerent, aliquando creaturam negarent, vt cætera sunt creaturæ, tamen adorationem illi tribuebant, & latrā, qualis vni & soli Deo conuenit. Itaque sibi ipsi repugnabant. Cur vero Christum adorandum esse concederent causa fuit, quod in scripturis, ita manifeste adoratur, vt negare non possent.

Eodem etiam c. 23. repetit, Signanter autem semper ea sola seruitute non debere seruire filio, quæ soli Deo debetur, si filius non est Deus.

VERSUS II.

Tunc reliquit eum diabolus: & ecce angeli accesserunt, & ministrabant ei.

QUESTIO I.

Quod ministerium angelorum?

§. 1. Vltori gratulantur, & plaudunt, ministrantes aspectabili forma, dapes adferunt, alia exhibent obsequia, non quod ille alieno ministerio egeret, sed quod obseruare Dominum illi debebant. cum enim omnia humana solatia decissent, Deus cælestes illi ex exercitu misit, ex quo etiam constat, ante in ipso conflictu angelos abfuisse, vt solus ipse vinceret. Magno solatio hoc omnibus fidelibus est, quibus dicitur, resistite diabolo, & fugiet à vobis. Iacob. 4.

VERSUS 12.

Cum autem audisset Iesus quod Ioannes traditus esset, secessit in Galileam.

F 3 QVÆ-

QVÆSTIO I.

Quando, & cur secessit?

Ioannes nō
statim in
vincula cō-
iectus est.

S. 1. **N**on continuo post victoriam de tentatione reportatam Ioannes coniectus est in vincula. Nam alia intercessisse constat ex Ioan. 1. 2. 3. 4. Venit enim ad eum Iesus, deinde accepto testimonio colligit discipulos, Andream, Petrum, Philippum, laudat Nathanaelem, interest nuptiis, ascendit Ierolymam, vendentes eiicit, simul cum Ioanne docet, & per discipulos baptizat. Ioan. 3. 22. Post hæc venit Iesus, & discipuli eius in Iudæam terram; & illic demorabatur cum eis, & baptizabat. Erat autem & Ioannes baptizans in Ænon iuxta Salim: nondum enim erat Ioannes missus in carcerem. Tum vero vel admiratione, vel emulatione discipuli Ioannis monuerunt, plures ad Iesu baptizari, omnes ad eum venire. Itaque tum demum Ioannes est coniectus in carcerem, cum Christo iam miraculis claro perfectum testimonium dedisset, neque est vlla Evangelistarum dissensio, vt accurate docet S. Augustinus lib. 2. de consens. Evangelistarum c. 17. & 44. & 45.

Odiū ini-
tio Christus
vitat.

S. 2. Causa cur Christus secesserit Dominus, apud Ioannem exprimitur 4. 1. Vt ergo cognouit Iesus, quia audierunt Pharisei, quod Iesus plures discipulos facit, & baptizat, quam Ioannes, (quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius) reliquit Iudæam, & abiit iterum in Galilæam. Causa igitur secedendi, fama apud Phariseos vulgaris, ex ea enim odium, inde calumniæ, & apud Herodem accusationes. Nam Ioannem oderant; dicebant enim, demonium habere. Cum vero Herodes falsum scuitiæ suæ prætextum obtinisset; Ioannem idcirco caesum, quod seditionem moueret, coitione populi ad se facta, facile poterat id crimen in Christum etiam totqueri, vt ad quem maior concursus fieret, itaque Christus non timore, sed prudentia cessit inuidiæ, ne occasione sumpta cum cum Ioanne conspirasse in regis perniciem calumniarentur, præsertim cum Ioannes dixisset; oportere Christum crescere, se minui, Christum desursum esse, de celo venisse, quæ apud Ioan. c. 3. v. 28. & seq. leguntur. Seditionis vero prætextum sceleris fuisse adhibere constat ex Iosepho lib. 18. ant. c. 7. postquam enim parauit Herodis exercitum ab Aræa interfectione fuisse deletum: subiungit apud Iudeos autem fuit opinio, iusta vltione numinis, deletum Herodis exercitum, propter Ioannem, qui Baptista cognominatus est. Hunc enim ceptum archa necavit virum optimum, Iudeos excitantem ad virtutum studia, & in primis pietatis ac iustitiæ, simulque ad baptisimi lauarum: quod ita demum Deo gratum aiebat fore, si non ab vno tantum alterone peccato abstineant, sed animi per iustitiam prius mundatis addant & puritatem corporis. Quumq; magni concursus fierent plebe talis doctrina audita, Herodes veritus, ne tanta hominis autoritas defectionem aliquam pareret, quod viderentur nihil non facturi ex eius consilio, iudicauit satius esse, prius, quam noui aliquid exoriretur, illum tollere, quam rebus turbatis, feram penitentiam agere. itaque vincitum

Herodis pæ-
missum in
Macheruntim
supra dictam;
illic occidi
imperat,
n. ob Ioan-
nem quod
factum
sequitur
est Iudeorum
existimatio,
ab irato Deo
perditum
esse Herodis
exercitum.

Falsum autem fuisse prætextum, hoc facile ostendit, quod Christum maiora facientem, & multo plures trahentem contempsit, nec inuidiasus est, nec cum in potestate haberet, quicquam aduersi intulit, præter iriionem. Vltatim itaque olim erat artificum pios Deitidelesque ministros, quorum vita, doctrinaque improbis motibus aduersabatur, cum aliter refutare non posset, tumultum & maiestati accusare. Quod vnicuique telum est violentissimum contra innocentiam, & nonacula acuta, astu, & dolo sapiens, qua hodie in Catholicos, maxime Societatem Iesu, faciunt.

VERSVS 14. 15.

*Vt impleretur, quod dictum est per
Isaiam prophetam. Terra Zabu-
lon & terra Nephthali via maris
trans Iordanem, Galilæa gentium,
populus, qui sedebat in tenebris, vi-
dit lucem magnam, & sedentibus
in regione umbrae mortis lux orta
est eis.*

QVÆSTIO I.

An recte citatus Isaias?

S. 1. **M**agno impetu in nostrum veterem interpretem nouatores, & in Euangelistam infideles irruunt. Isaiæ 9. 1. ita est in vetere interprete. Primo tempore alienata est terra Zabulon, & terra Nephthali, & nouissimo aggrauata est via maris trans Iordanem, Galilæa gentium. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis. Verba ita apud 70. inueniuntur exprella, τὸ πρῶτον τὰ χωρὶς πεί, τὰ χωρὶς Ζαβουλὼν, ἡ γὰρ νεφθαλείμ, καὶ οἱ λοιποὶ τὴν ἀπὸ γαλιλαίας καὶ ἰορδάνου, καὶ γαλιλαίας τῶν ἐδνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκοτίᾳ, εἶδε φῶς μέγα, οἱ κατεκείμενοι ἐν χλωρῇ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς λαμπρὸν εἶδον.

Hoc primum velociter bibe, velociter fac, regio Zabulon, terra Nephthali, & reliqui maritimam (habitantibus,) & trans Iordanem Galilæa gentium.

Chaldaus Interpretes omnino aliter, dum explicare rem studuit, inuoluit. Primo tempore transmigraverunt, cum terra Zabulon, & cum terra Nephthali; & qui remanserunt ex eis, rex fortis eos abducat in captiuitatem, eo quod non sint recordati potentia quæ facta est in mari rubro, & miraculorum quæ facta sunt in Iordane, & belli ciuitatum populorum. Populus domus Israel, qui ambulabat in Ægypte sicut in tenebris, egressi sunt vt viderent lumen magnum: Habitantibus in terra umbrae mortis, lux orta est eis.

S. 2. A nostro Interprete hodierna Hebræa differunt, quod v. rba cepit præcedentis, Et non poterit auolare de angustia sua, cum hoc capite connectant, quod tamen mouere nos minime debet. Latinus enim, Græcus, Chaldaus aliter distinxerunt, & olim notæ distinctionum nullæ erant. Vatablus ita vertit. Tempore primo, ab eo qui alleuiare fecit terram Zabulon, & nulla scilicet ultimo ab eo qui aggrauari fecit viam maris, trans Iordanem, suum est Galilæa gentium. Est quidem ὅτι alleuiavit, & ὅτι ἠγρῶν uersum. aggrauati quæ, non tamen difficultate mutatione punctorum, vel commoditate versionis, cum sensus idem sit, dicere noster potuit, aggrauata est, pro eo quod in hebræo est, aggrauare fecit, cum ille loquendi modus non sit in lingua latina, in qua hiphal non habemus.

S. 3. Cæteræ parui momenti sunt differentię. In propheta est ambulare in tenebris, apud Euangelistam sedere, eadem re commotionem Hebræi significant, & hoc quidem loco magnam calamitatem, in qua versabantur.

Via maris trans Iordanem, est via qua ex mari mediterraneo proficiscuntur ad mare Tiberiadis, quod nomine maris hic est intelligendū. Trans Iordanem Syrus vertit, Transitus Iordanis. Hebræum יַרְדֵּן, quem ad modum Græcum ἰορδάν, quod hoc loco vsurpatur, & vltima significat, & in vtriusq; littoris regione Christus docuit, sed præcipue in ea parte, in qua Galilæa fuit. Loquitur tamen

tamen Prophetæ veteri more, quo vſus eſt Moſes. Ille enim ex Agypto veniens terram filiis Iſrael promiſſam, ſemper ait eſſe trans Iordanem, cum loquendi poſſet retinuerunt, ut eiebro terram ſuam dicerent trans Iordanem, cum tamen ipſis eſſet cū Iordanem. Eo plane modo quo Galli & Germani dicimus nos eſſe trans Alpes; quia olim Romani ſui ſitus reſpectu, has regiones trans Alpes, & Tranſalpinas eſſe dixerunt.

§. 4. Euangelista Propheſia teſtimonium non integrum protulit, ſed quantum ad inſtitutum erat neceſſarium. Propheſia grauiſſimam affectionem ſignificat, & ſolacium, ut ſolet adiungit. Euangelista alleluatam, & aggrauatam eſſe terram non dicit, ſed terram diſtinxit nominat; quia de illa priore aggrauatione, atque alleuiatione non attinebat eum loqui, qui de magna luce quæ illis eſſet dicere inſtituerat. Itaque omniſis illis quæ ſibi neceſſaria non putauit, alia ſolum poſuit. Quæ quidem in re nulla eſt repugnantia; Omittere enim aliquid eorum quæ alter dixit, cuius ſententiam reſert, non eſt illi repugnare. Viſitiffimum namque eſt, ſeminas atque præcipuas partes alienorum verborum inſtituto accommodatas recitare, cum teſtimonia petuntur, non integros textus adferre.

§. 5. Non poſſunt ad liberationem Babyloniam reſerre Iudæ, neque eam quæ facta eſt à Sennacherib. Ratio enim præcedentium & conſequentium maniſeſtiſſime declarat, ad Meſſiam pertinere Propheſiam. Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & ſceptrum exactoris eius non ſuperauit, ſicut in die Madiam, ut dicitur v. 4. Nam ſub Perſarum, deinde ſub Græcorum regibus, minime liberi, ſed multis modis afflicti fuerunt. Et v. 6. Cauſam tot bonorum adducit: Paruulus enim natus eſt nobis, cuius imperium ſuper humerum eius, etſi enim paruus, totius tamen orbis imperium ſecum fert. Quin paruulus ille Pater eſt futuri ſæculi, quia caput Eccleſiæ triumphantis, ipſe æternus, & beata æternitate omnes amicos munerans. & verſ. 7. Multiplicabitur imperium eius, & pax non erit ſinis, ſuper ſolum David, & ſuper regnum eius ſedebit: ut confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iuſtitia, æmulo, & viſque in ſempiternum. De luce igitur illa agitur, quam intulit Chriſtus orbi, quæ ſeruatum eſt imperium Davidis in ſempiternum, quæ omnia non niſi de Meſſia dici poſſe Iudæi fatentur iſta, & textus demonſtrat.

VERSUS 18.

Ambulans autem Ieſus iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres; Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes rete in mare, (erant enim piſcatores.) & ait illis; Venite poſt me, & faciam nos fieri piſcatores hominum.

QVÆSTIO I.

Quomodo de vocatione Apoſtolorum conſentiant tres Euangelisti?

§. 1. Matthæi narratio eſt breuior, & ſine circumſtantis, non diſcrepans à cæteris, vocatos enim relictis retibus ſecutos, ait. At quæ apud Lucam ſunt ſ. 10. & Ioan. 1. 40. plus diuerſitatis habere videntur. Lucas namque Petrum & Ioannem, & Iacobum poſt piſcium capturam ſecutos ait. At Ioannes Andream

primo Chriſtum acceſſiſſe, deinde Petrum duxiſſe. v. 37. Et conuerſus Ieſus vidit eos ſequentes ſe, & quærentibus vbi habitaret. Reſpondit: Venite & videte: & manſerunt die illa apud illum, erat autem hora quaſi decima, inuenit autem Simonem Andream, & adduxit ad Ieſum.

Hæc vocatio non fuit propria, nec enim niſi illa die Euangelista manſerunt apud Ieſum, ſed altero die ad nauigia redierunt. actum ita vocati ſunt, ut omnibus relictis ſequerentur, ad relicta non redituri. Contigisse autem illud altera die conſtat. Nam acceſſus ad Ieſum de quo Ioannes reſert, factus eſt hora decima, circa diei finem, ea die non fuit Chriſti concio in nauī Petri, & piſcatio, tum quia tempus non pauebat illa fieri, tum vero quia v. 39. Manſerunt illo die apud illum. Itaque ſumpta cæna ad nauiculas redierunt. Illa autem nocte tota laborauerunt, & nihil ceperunt, & mane cum concio finita eſſet, multitudinem piſcium comprehenderunt. Id ex eo conſtat, quod eadem die Philippum vocauit, In crastinum voluit exire in Galilæam, & inuenit Philippum; at Andream & Petri vocatio Philippi vocationem anteceſſit. Denique die tertio nuptiæ factæ in Cana Galilææ, in quibus fuit Ieſus cum diſcipulis ſuis: ante tertium igitur diem vocati ſunt.

§. 2. Anabaptiſta hoc argumento omnes Eccleſiæ Anabaptiſta doctores, & piſtores renunciare cunctis rebus ſuis debere contendunt. Quod tamen Dominus non omniſis rebus, ſed Apoſtoliſ ſuis præcepit. Hoc ergo factum vim ſtores niſi legis non habuit, ſed in Apoſtoliſ neceſſitatem, cum inquit renuncium ſum mundum mittendi eſſent. Neque enim Chriſtianorum Ieroſolymis omnia vendentium, & ad pedes Apoſtolorum deponentium, exemplo ceteri ſe abdicare rebus ſuis coguntur, neque Eccleſiaſti Apoſtolorum. Verum hæc de alio loco propria eſt ratio diſputandi.

VERSUS 24.

Et abiit opinio eius in totam Syriam, & obtulerunt ei omnes male habentes, variis languoribus, & tormentis comprehenſos, & qui demonia habebant, & lunaticos, & Paralyticos. & ſanauit eos.

QVÆSTIO I.

Quæ opera Chriſti, & eorum effectus?

§. 1. Opinio ſeu ſama deſcendit ait emanare per Gloria Chriſti totam Syriam, in qua Palæſtina, Idumæa, ſilalæ ſpartæ Syrophœnicia, Syria Damascena, Antiochena, Syria, Caſia, pars Arabiæ, totaque regiones fertilioris Aſiæ: Nam ab Oriente terminum Euphratem; à Meridie Aegyptum & mare rubrum; ab Occidente mare mediterraneum; ab Aquilone Ciliciam habet. Magna in celebriſſime Chriſtum fuiſſe, oſtendit, ut ſimul doceat, neminem ex improbis excuſatum, qui tanta miracula videret, & quam altè peccatis ſepulti iacerent, qui tanta nouitate non excitarentur.

§. 2. Inter eos quos ſanitate donat ſunt variū, ut conſanitates ſter omnem humanam facultatem excedere, omnem miraculoſa, medicinæ opem, tam ſubitam omniū malorum perſanationē. Primo n. ſunt κακῶς ἔχοντες ποικίλοι νόσοις, quoslibet morbus indicat; deinde βαρύνοντες quod acutos, & crudeles ſignificat, quod Eraſmus non rectè tormina interpretatur; illud n. vilitatē vnum genus morbi eſt.

Tertio loco ſunt δαίμονι ὄντες, quod nonnulli peſſimè Energumē, vertūt, furioſos, cū ſignificet eos quos demon obſider, nipharmas quos ἐνεργούμενοι vocant ſcriptores Eccleſiaſtici: quorū cū ſanari ingēs in cæca gētilitate numer⁹ inueniebant. Beza rectè non poſſunt

culpant eos, qui furiolos seu *paucos* appellant, ne quisquam putet non esse aliud Diabolū, quam *paucos*, aut humorum intemperiem, quæ Pharnacis sanari queat. Magna tamen & ille in errore est. ait enim: Veteres vocant *exorcistas*: qui tamen Christo nomen dederant, & inter Catechumenos confitebantur: quibus in integrū restituendis adhibebantur quos exorcistas vocabant, certū adorationibus adhibitis, quæ iam olim magno errore, sicut & alia non pauca solis adultis conuenientia, in formulam baptismi puerorum inreperunt.

Christiani
Ethnicos a
demonibus
liberabant.

Primus error est solos catechumenos, quos demon obfidebat, sanatos; omnium enim incolumitati etiam infidelium studebant exorcistæ, Hilariū ē camelo dæmonem expulit, notissimo illo vsus dicto, In camelo, & vulpecula idem es. Tertullin. Apologetico. cap. 43. Quantos habetis, non dico, qui iam de vobis damonia excutiant, non dico, qui iam pro vobis quoque, vero Deo preces stent. & c. 27. a Christianis subigi ait dæmones. Exemplo probat lib. ad Scapulam c. 4.

Verum constat passim dæmones Christianos timuisse, fugisse: ita ut frequenter obiciant Christiani Ethnicos suā operā ipsos a dæmonibus liberari.

Exorcismus
in baptismo
probat.

Alter error Beza est, exorcismi locum non esse in baptismo baptismi paruulorum, cui cum patribus, & nostra Catholica Ecclesia resistunt etiam Lutherani. Si enim omnes nondum Christo per baptismum insiti, sunt obnoxii Diabolo, ad infantes etiam pertinet liberatio, ad quos pertinet captiuitas. Vniuerso orbe verus Ecclesia exorcismum in baptismo vsurpauit. Genad. de Eccles. dogmat. c. 30. Illud etiam quod circa baptizandos in vniuerso mundo sancta Ecclesia vniuersim agitur non otioso contempletur intuitu: cum siue paruuli siue iuuenes ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vitæ adeant, quam exorcismus & exsufflationibus clericorum ab eis spiritus immundus abigatur; ut tunc vere appareat quoniam princeps huius mundi mittatur foras, & quo modo prius alligetur fortis.

Testis est etiam Cyrill. Catech. mystag. 2. Nazianz. de baptismo. Amb. de sacram. lib. 1. c. 5. Chryl. hom. de Adam & Eva. Aug. lib. 2. c. 4. de peccato originali. Optatus. l. 4. Insigne præterit quis testimonium est Cypri. Epist. ad Magnum quæ est 76. Quod hodie etiam geritur, ut per exorcistas voce humana & potestate diuinā flagelletur, & vratur, & torqueatur Diabolus: & cum exire se & homines Dei dimittere sepe dicat, in eorum amen quod dixerit, fallat & id quod per Pharaonem prius gestum est, eodem mendacio oblationis & fraudis exerceat. Cum tamen ad aquam salutarem, atque ad baptismi sanctificationem venitur, scire debemus, & fidere, quia illic Diabolus opprimitur, & homo Deo dicatus diuinā indulgentiā liberatur.

De exorcismo Aleuinus, ut & alii de ritibus scripsit. Græcorum exorcismi forma habetur apud Severum Patriarcham Alexandrinum. Tertullianus lib. de præscript. aduersus hæreticos, cap. 14. Grauius reprehendit mulieres apud hæreticos, quod tam proceres sint, ut audeant docere, contendere, exorcismos agere, curaciones promittere, forsitan & vinguere.

Exorcista
demonibus
iicit.

§. 3. Hinc exorcistæ in Ecclesia eorum officium est: qui dæmonem adiurabant, & corporibus exigebant: meminit exorcismi suo tempore Epist. 2. ad Donatum Cyprianus. Immundos & erraticos spiritus, qui se expugnandis hominibus immerferint, ad confessionem minis increpantibus cogere; ut recedant, dura verberibus vrgerent, confuscentes, et limes gentes; incremento pauci propagantis extendere, flagris cadere, ignem irerere. Res illi geritur, nec videtur: Occulta plaga & pena manifesta. Hæc S. Cyprianus de re quam visitat, atque in omnium oculis omnino, nec modo Christianos, sed infidelis quoque liberabant.

Et ad Demetrianum. O si audire eos velles & videre, quando a nobis adiurantur, & torqueantur spiritalibus flagris

& verborum tormentis de obsessis corporibus eiciuntur, quando ciuitates & gentes voce humana, & potestate diuina flagella & verbera sentientes venturum iudicium consentiunt, &c.

Si de Christianis solis ageretur, merito reponeret Demetrianus persecutor impius in illis ex composito ista fieri, at in suis quoque eadem Christianorum benedicta experiebatur. Hæc de virtute seu dono eorum, qui dæmones pellebant.

§. 4. Exultat in his contra inanes hæresum congregationes antiqua veritas. Christus dæmones eiecit, eam potestatem discipulis dedit, mansitque in posteris, omnibus enim ætibus mundi per Catholicos eieci sunt dæmones, hodieque eiciuntur a multis, atque locis plurimis. Nulla eam potestatem hæresis consecuta est, paucissimi, sed infelicitate tentantur. Sola igitur illa fides vera est, quæ dæmonibus dominatur, sola vera Ecclesia à qua portæ inferi conuelluntur. Non credo illi sectæ, cuius auctores vel f. etatores nullus vnquam dæmonum horruit. De suis temporibus Scriptores singuli mentionem faciunt, Gentilibus insulant, nec modo a quo martyrum, sed posterioribus etiam temporibus. Hieronymus, Augustinus, alii referunt, nostro tempore plurimi videntur; ita ut vel hac sola se sint excusabiles, qui cum in Catholica Ecclesia constanter eam potestatem manere priorum testimonio, præsentium experientia didicerint, in alias tamen sectas abeunt, quæ ne falso quidam præsumere, aut iactare audent aliquod in dæmones imperium. Verum de hoc genere adscribere libet, quæ doctissimus Pammelius in Cypriani Epistolam 76. annotat. Vetusissimum vero esse Exorcizandi in Ecclesia morem, etiam Ethnici testantur. Vlpianus enim Iureconsultus alexandri Imperat. (teste Lampridio) consiliarius & serinij magister, ff. de Var. & extraord. cognit. libro. 1. §. Medicos: si incantauit (inquit) vel impetratus est, vel (ut vulgari verbo imposterum vtar) si exorcizauit, non sunt ista medicina genera. Sic enim recte legit Remundus Rufus lib. sap. citato pro eo quod vulgo legitur: In posterum. Impostores enim Christianos vocabant, unde & eodem respectu videtur in Nerone Suetonio Adriani Imperat. Epistolarum magister, dum Christianos vocat genus hominum superstitionis nouæ & maleficæ. Neque vero exorcismi duntaxat vsus fuit ad expulsionem dæmonum, in iis quos Energumenos vocabant, verum & in baptismo. Ad quem haud dubie alludit dicta 2. Epistola auctor noster. Frequentissime eiusdem meminit D. August. immo lib. 2. de gratia Dei & pecc. Orig. c. 40. ac lib. 2. de nupt. & concupis. c. 29. antiquissimam Ecclesiæ traditionem dicit. D. etiam Chrysost. hom. de Adam & Eva, Opt. Mil-leui lib. 4. contra Parmen. D. Nazianz. Orat. de baptismo. ac D. Dionysius, Areopag. Eccles. Hier. c. 1. dum exsufflationis in dæmonem meminit, quæ in exorcismo exerceri solet. Imò & ab Apostolis vsu exorcismos & a Christo ipso, manifestum sit. Act. 19. & Marc. 5. hic enim legitur: ὁπίσω σερὸν Ἰερὸν, illis vero ὁπίσω Ἰερὸν & Ἰερὸν ὁπίσω & Ἰερὸν. Quod voce Scripturæ vsitatā vertit interpres. Adiuro te & adiuramus vos: quam & in Luidio alicubi vsitaram hac significatione volunt quidam. Potestatem quoque eiciendi dæmonia diserti verbis Apostolis suis Christus tribuit Matth. 10. & Luc. 10. Marc. 16. Eodem Act. c. Indeorum Exorcistaram sit mentio, de quibus etiam illud Matth. 22. Filij vestri in quo eiciunt, interpretatur D. Hieron. in Comment. ab illis igitur ad Christianos translationem est & nomen & ministerium. Nam Salomonem inuenisse modos conuersionum quibus effugantur dæmones, testis est Ioseph. lib. 8. Antiquit. & Rabanus Maurus c. 10. lib. 1. de Institutio Clerici. ubi & formam ordinationis eandem quæ hodie vtmur adfert ex Concil. Carthag. 4. Canon. 7.

§. 5. Exorcismus infantum a Calvinistis omnino reiecitur, a Lutheranis retinetur. Crellius Saxonis Elektoris Consiliarius, multos prædicantes perse-
cutoris & Patris expulit, quod Exorcismum dimittere recu-
sarent; at Nicolaus Plumius in funebri oratione quæ
post eius supplicium habuit, refert, se suorum in carcere
illi

Dæmoni
verā fide
eiciuntur.

Exorcismus
probant
dæmones
Calvinistæ

illi dixisse: Non posse eam ceremoniam omitti bona conscientia, eos porro, qui omittunt, facere se omnium abominationum reos. Atque eo loco quin-

que rationes adferunt, cur retinendus sit Exorcismus. Vide ista Crelliana, & concionem funebrem.

CAPVT V.

V IDENS autem Iesus turbas, ascendit in montem, & cum sedisset, acceperunt ad eum discipuli eius. 2. & aperies os suum docebat eos, dicens. 3. Beati pauperes Spiritu: quoniam ipsorum est regnum celorum. 4. Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram. 5. Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur. 6. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur. 7. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur. 8. Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt. 9. Beati pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur. 10. Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: quoniam ipsorum est regnum celorum. 11. Beati estis, cum maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersus vos, mentientes propter me. 12. gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in celis: sic enim persecuti sunt prophetae, qui fuerunt ante vos. 13. Vos estis sal terra. Quod si sal euauerit, in quo salietur? ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. 14. Vos estis lux mundi. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita. 15. Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt. 16. Sic luceat lux vestra coram hominibus: ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in celis est. 17. Nolite putare, quoniam veni soluere legem, aut prophetas, non veni soluere, sed adimplere. 18. Amen quippe dico vobis, donec transeat caelum & terra, tota unum, aut vnus apex non prateribit à lege, donec omnia fiant. 19. Qui ergo soluerit vnam de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno celorum: qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno celorum. 20. Dico enim vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum, & Phariseorum, non intrabitis in regnum celorum. 21. Audistis quia dictum est antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. 22. Ego autem dico vobis: quia omnis, qui transiit fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit fatue: reus erit gehenna ignis. 23. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recondatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te. 24. Relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offers munus tuum. 25. Esto consentiens aduersario tuo cito dum es in via cum eo: ne forte tradat te aduersarius iudici, & index tradat te ministro, & in carcerem mittaris. 26. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem. 27. Audistis quia dictum est antiquis: Non machaberis. 28. Ego autem dico vobis: quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam machatus est eam in corde suo. 29. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te: erue eum, & proice abs te: expedit enim tibi, ut pereat vnus membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. 30. Si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proice abs te: expedit enim tibi, ut pereat vnus membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam. 31. Dictum est autem, Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudij. 32. Ego autem dico vobis, Quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam machari, & qui dimissam duxerit, adulterat. 33. Iterum audistis quia dictum est antiquis: Non periu-rabis, reddes autem Domino iuramenta tua. 34. Ego autem dico vobis, non iurare omnino, neq. per caelum, quia thronus Dei est. 35. neq. per terram, quia scabellum est pedum eius, neq. per Ierosolimam, qui ciuitas est magni regis. 36. neq. per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere, aut nigrum. 37. Sit autem sermo vester, est, est, non, non, quod autem his abundantius est, à malo est. 38. Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. 39. Ego autem dico vobis, non resistere malo, sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe illi & alteram. 40. & ei, qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. 41. & quicumque te angariauerit mille passus, vade cum illo & alia duo. 42. Qui perit à te, da ei, & volenti mutuari à te, ne auertaris. 43. Audistis quia dictum est, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. 44. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos. 45. Et sitis filij patris vestri, qui in celis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. 46. Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? 47. Et si salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne & ethnici hoc faciunt? 48. Estote ergo vos perfecti, sicut & pater caelestis perfectus est.

IN CAPVT QVINTVM

ARGVMENTVM.

IESVS CHRISTVS in montem conscendens optimis credendi viuendique praeceptis discipulos imbuuit. Quam in re vita beata consistat, initio exponit. Deinde officij omnes admonet, legisq. perfectam obseruationem cunctis commendat. Lectiones duas signatas Syriacus textus habet, Primo Apostolorum & Patrum, in illorum enim memoriis legebantur omnia vsq. ad versum 21. Inde vsq. ad finem Matutinis tertiae sortis septimanae, quae ieiunium praecedit.

QVÆSTIO